

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Котеленець Аліна Сергіївна

**ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ**

Спеціальність 016 Спеціальна освіта

(олігофренопедагогіка, логопедія)

Галузь знань: 01 Освіта

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістр

Науковий керівник
_____ Ю. А. Бондаренко
доктор педагогічних наук,
професор кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти
«____» _____ 2021 року
Виконавець
_____ А. С. Котеленець
«____» _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ.....	8
1.1.Шкільний булінг як соціально-педагогічна проблема в Україні.....	8
1.2.Форми прояву булінгу до дітей з особливими освітніми потребами.....	22
1.3.Етапи роботи щодо запобігання булінгу у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.....	27
Висновки до розділу 1.....	32
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	34
2.1. Організація та методика дослідження.....	34
2.2. Результати констатувального етапу дослідження.....	37
Висновки до розділу 2.....	43
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ.....	45
3.1. Основні види та форми просвітницької роботи з протидії булінгу в класах з інклюзивним навчанням.....	45
3.2. Система занять з протидії булінгу в інклюзивному освітньому середовищі.....	53
3.3. Результати формувального етапу дослідження.....	63
3.4. Методичні рекомендації щодо запобігання прояву булінгу серед учнів з особливими потребами в умовах закладу загальної середньої освіти.....	68
Висновки до розділу 3.....	73
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Актуальність дослідження. Світова криза, процес формування нових «економічних» цінностей у суспільстві та відсутність моральних цінностей, героїв, позитивні вчинки, яких діти могли б наслідувати, в українському суспільстві мають не найкращі наслідки. При цьому непокоїть факт збільшення числа злочинів у шкільному середовищі, про що майже щодня свідчать сучасні засоби масової інформації. Формування агресивної поведінки дітей у шкільному середовищі відображає одну з найгостріших соціальних проблем – зростання насильства серед учнів.

Відповідно до проведеного дослідження експертами Українського інституту дослідження екстремізму зазначено, що 24% дітей (кожна четверта дитина) зазнають булінгу з боку однокласників протягом останніх трьох місяців, а 67% вже зазнали таке насильство. Причинами цього вони зазначають розрив у поколіннях, природна втрата монополії батьків на авторитет, зміцнення цінностей індивідуалізму в суспільстві, що затьмарює цінності сім'ї, та розвиток інформаційних технологій, що дозволяють дітям отримувати необхідну інформацію.

Проблему насильства досліджували такі науковці як: Р. Арон, К. Вільсон, Ш. Волін, Г. Ковганич, Г. Моргентау, Р. Нібур, В. Радуга. Зарубіжні дослідники Х. Лейманн, Д. Лейн, К. Лоренц вивчали проблеми, які пов'язані з процесом психологічного та фізичного насилля. Усі дослідники підкреслюють важливість вирішення цієї проблеми як на теоретичному, так і практичному рівнях.

Особливу увагу цій проблемі приділяють міжнародні організації ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ. Американські науковці Д. Вебстер, М. Грін, Д. Елліот, Дж. Кліффорд, Р. Лоуренс, Дж. Фейнштейн та інші визначили основні підходи щодо трактування поняття «шкільне насильство». На теренах СНД причини та наслідки жорстокої поведінки школярів, третирування учнів учнями, висвітлені у роботах В. Ролінського,

А. Чернякової.

Проблема булінгу стосується і дітей з особливими освітніми потребами, які в умовах інклюзивного навчання також піддаються цькуванню у різних його видах і проявах, особливо у підлітковому і старшому віці.

У методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України щодо запобігання та протидії насильству зазначено, що об'єктами булінгу, в першу чергу, стають ті учні, які мають відмінність від однолітків, зокрема в особливості зовнішності; манері спілкування, поведінки; незвичайному захопленні; соціальному статусі, національності, релігійних поглядах. Найчастіше жертвами булінгу стають діти, які мають: фізичні порушення, (зору, слуху, опорно-рухового апарату), порушення мовлення (заїкання, дислалію, порушення письма (дисграфію) та читання (дислексію); знижений рівень інтелекту (порушення інтелектуального розвитку), труднощі у навчанні (затримка психічного розвитку) тощо.

Проблема насильства в школі особливих учнів поступово займає провідне місце серед найбільш загострених проблем спеціальної освіти і потребує детального теоретичного вивчення і подальшої реалізації на практичному рівні. Отже, можна констатувати серйозність ситуації що вимагає активної роботи просвітницького та профілактичного характеру з організації протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням, зокрема серед учнів з особливими освітніми потребами. Тож темою нашого дослідження визначено «Організація протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням».

Зв'язок роботи з темою кафедри. Дослідження виконано в межах колективної теми наукової лабораторії корекційно-реабілітаційних технологій кафедри корекційної та інклюзивної освіти Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка: «» (державний реєстраційний номер).

Мета дослідження: визначити та обґрунтувати шляхи організації роботи з протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

Завдання дослідження.

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми організації протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.
2. Виявити проблеми практики, що стосуються явища булінгу в закладах загальної середньої освіти, серед учнів з особливими освітніми потребами.
3. Визначити основні види та форми просвітницької роботи з протидії булінгу в інклюзивному освітньому середовищі.
4. Розробити систему поведення занять з протидії булінгу в класах з інклюзивним навчанням та перевірити її ефективність.
5. Розробити методичні рекомендації щодо запобігання прояву булінгу серед учнів з особливими потребами в умовах закладу загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження: освітній процес в закладі загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: організація роботи з протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, порівняння, узагальнення теоретичного матеріалу загальних та спеціальних літературних джерел, узагальнення педагогічного досвіду; *емпіричні:* педагогічне спостереження, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи), методи математичної статистики.

Елементи наукової новизни одержаних результатів:

- узагальнено теоретичний матеріал щодо проблеми організації протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням;

- доповнено кількісні та якісні дані щодо проблем практики, які стосуються явища булінгу в закладах загальної середньої освіти, серед учнів з особливими освітніми потребами;
- виділено та обґрунтовано основні види та форми просвітницької роботи з протидії булінгу .
- розроблено систему проведення занять з протидії булінгу в класах з інклюзивним навчанням.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблено методичні рекомендації щодо запобігання прояву булінгу серед учнів з особливими потребами в умовах закладу загальної середньої освіти. Результати дослідження можуть бути використано під час викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти та у практиці роботи закладів загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

Апробація результатів дослідження та публікації. Апробація результатів здійснювалася шляхом участі у трьох конференціях та одного семінару. *Конференції:* VIII Міжнародна заочна студентська науково-практична конференція «Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців» (19 травня 2021 р., СумДПУ імені А.С. Макаренка); VII Міжнародна заочна науково-практична конференція «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі» (25 листопада 2020 р., СумДПУ імені А.С. Макаренка); VIII Міжнародна заочна науково-практична конференція «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі» (24 листопада 2021 р., СумДПУ імені А.С. Макаренка).

Семінари: IV Регіональний науково-практичний семінар зі спеціальної педагогіки «Новітні технології спеціальної педагогіки: проблеми, перспективи та шляхи запровадження» (18 червня 2021 р., СумДПУ імені А.С. Макаренка).

Результати магістерського дослідження опубліковано в одній статті «Розвиток образності мовлення дітей із затримкою психічного розвитку

засобом художнього слова», що опубліковано у збірнику наукових праць «Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців» та тез доповіді «Аналіз практики прояву булінгу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням» у матеріалах конференції «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі».

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (найменування) та додатків. У тексті містяться таблиць, рисунки. Основний зміст магістерської роботи викладено на сторінках. Загальний обсяг магістерської роботи – сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ
В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНИМ
НАВЧАННЯМ

1.1. Шкільний булінг як соціально-педагогічна проблема в Україні.

Серед сучасної молоді останнім часом надзвичайно загострилася проблема насильства, тривалих агресивних проявів та навчання міжособистісним стосункам, які здійснюють самі діти один до одного. За своєю суттю навчання є специфічною формою агресивної поведінки, при якій сильніший (авторитетний) учень (або учні) систематично переслідує іншого (слабкого, стороннього). Ситуація булінгу не обмежується лише ролями «агресора» та «жертви», вона привертає інших однокласників, роблячи їх активними або пасивними учасниками цих відносин. Такі стосунки називаються шкільним булінгом, поширення якого в останні роки визнано в освітній практиці і є соціальною проблемою.

За даними ЮНІСЕФ, булінг – це агресивна та вкрай неприємна поведінка однієї дитини чи групи дітей щодо іншої дитини, що супроводжується постійним фізичним та психологічним тиском.

Булінг (від англ. to bully — знущатися, знущатися, погрожувати) — повторювані, навмисні, навмисні та навмисні дії з наміром заподіяти шкоду, викликати страх, погрожуючи подальшою агресією [6].

У соціально-педагогічному словнику за редакцією В. Радуля термін «наси́льство» або «булі́нг» визначається як використання окремою особою чи соціальною групою різноманітних форм примусу щодо інших осіб, соціальних груп з метою набуття або підтримки економічного та політичного панування, щоб завоювати певні права чи привілеї [23, с. 198].

У контексті цієї проблеми детально проаналізуємо педагогічний підхід до визначення проблеми шкільного насилля, булінгу, оскільки такий підхід дає змогу ґрунтовно вивчити феномен «шкільного булінгу».

«Шкільний булінг» як соціально-педагогічна проблема стало предметом дослідження багатьох американських психологів і педагогів, зокрема Д. Еліота, Д. Олвеуса, Дж. Файнштейна та ін. Сила застосовується до учнів іншими учнями чи вчителями. У структуру шкільної дезадаптації дослідники Д. Еліот, Д. Олвеус включають: неуспішність, конфлікти, дисциплінарні проблеми, прогули, гіперактивну поведінку, агресивну поведінку, негативні явища (куріння, алкогольна залежність, наркоманія, крадіжки тощо). Проявами соціальної дезадаптації, на думку інших вчених Р. Каталано, Дж. Кліффорда, Д. Хокінса, є нерозвинені навички самообслуговування, встановлення зв'язків з членами спільноти, пасивна соціальна позиція, низька самооцінка, невпевненість, соціофобія тощо. 16].

Узагальнений аналіз низки психолого-педагогічних досліджень американських вчених Д. Вебстера, М. Гріна, Д. Еліота, Дж. Кліффорда, Р. Лоуренса, Дж. Файнштейна та інших дозволив визначити основні підходи до інтерпретації поняття «шкільний булінг» (див. табл. 1.1).

Зарубіжні дослідники Д. Еліот, Д. Олвеус, К. Ввідім виділяють такі основні види булінгу щодо дітей: фізичний, психологічний (емоційний), сексуальний, економічний, духовний [30, с. 16]. Зупинимось на їх характеристиках докладніше.

Таблиця 1.1

Версія дефініції	Деталізація змісту поняття	Автор дефініції
Фізичне насильство без фатальних наслідків	Навмисне застосування фізичної сили проти дитини, що призводить або має високу вірогідність травмування дитячого здоров'я, виживання, розвитку, гідності.	Дж. Кліф- форд

Тілесні покарання	Будь-яке покарання із застосуванням фізичної сили з наміром спричинити незначний біль чи дискомфорт. У більшості випадків т.п. означає биття (шльопання, ляпаси, штурхани) дитини рукою або іншими предметами: палицею, паском, батогом.	Д. Еліот
Недбайливе ставлення з боку вчителів (ігнорування потреб учня), зневага, «синдром педагогічно-го насильства» (дидакто-генія)	Неспроможність вчителя або вихователів задовольняти фізичні та емоційні потреби учнів, коли мають відповідні засоби, знання та доступ до відповідних послуг, або нездатність чи небажання захистити дитину від небезпеки в умовах навчально-виховного процесу. Недбайливе ставлення з боку вчителів та персоналу освітнього закладу може стати причиною втеч зі школи, небажання відвідувати заняття, виникнення конфліктів тощо.	Дж. Фейнштейн
Колективні покарання	Покарання групи чи класу за погані результати у навчанні.	Р. Кассела, Д. Елліот
Кібер-хуліганство (cyberbullying)	Залякування через Інтернет, мобільні телефони, електронне листування, чати, особисті веб-сторінки.	Д. Олвеус
Сексуальне насильство	Прояв насильства у формі сексуальних домагань як з боку вчителів, так і з боку представників протилежної статі найчастіше стосовно дівчат. Шкідливі культурні стереотипи, що принижують	К. Увідом

	дітей через їхню стать або відому чи підозрювану сексуальність, створюють середовище, у якому діти можуть зазнавати насильство безкарно, в тому числі з боку дорослих, які користуються довірою та авторитетом.	
Продовження таблиці 1.1		
Гендерне насильство	Насильство, що бере свої витoki з гендерної нерівності, стереотипів та вкорінення соціальних ролей.	К. Увідом
Знуцання, хуліганство (bullying)	Певна модель поведінки, що передбачає глузування, непристойні напади, брутальні фізичні атаки щодо учнів з певними відхиленнями, зокрема які підозрюються або є гомосексуалістами.	Д. Олвеус
Фізичні напади	Відбуваються як окреме явище, коли одна особа атакує іншу під впливом люті чи ревності. Фізичні напади також можуть спричинятися загальним почуттям злості, розчарування чи приниження, що не мають ніякого відношення до дій жертви, як, наприклад, у випадках жорстоких сексуальних нападів чи невмотивованої стрілянини.	Д. Елліот, Д. Корнелл
Бійки	Вважаються невід'ємною частиною шкільної культури. Хлопчики є більш схильними до фізичних бійок та нападів один на одного, намагаючись жити і	М. Грін

	дотримуватись стереотипів щодо сили і могутності чоловіків.	
Вбивства та важкі ушкодження	Відображають зв'язок між насильством у школах та кримінальним насильством в окрузі.	Д. Вебстер
Зброя у школі, банди	Формування груп ровесників, ще відрізняються більш формальною структурою та наявністю певних ритуалів. Діяльність банд у школах включає в себе жорстокі фізичні розправи.	Д. Вебстер
Погрози	Прояв вербального насильства. Через погрози агресор створює атмосферу страху та пригнічення. Погрози можуть бути невмотивовані і вмотивовані. Вирази розправи з метою нанесення шкоди фізичному, психічному, сексуальному здоров'ю висловлюються як на адресу учнів, вчителів, так й з боку вчителів проти учнів.	Р. Лоуренс

Крадіжки	Певна модель поведінки, що передбачає систематичні асоціальні вчинки – таємний відбір речей інших осіб з меркантильною метою. Такі дисциплінарні порушення є ознакою педагогічно запущених учнів з соціально неблагополучних сімей.	Р. Лоуренс
Самогубство	Самодиструктивна поведінка,	Дж. Маца

	причиною якої є психосоматичні порушення, соціальна ізоляція, ситуативні стресові випадки, непорозуміння з батьками (розлучення).	
Дисциплінарні порушення, адиктивна поведінка	Відхилення у поведінці, що порушують психологічну атмосферу в школі, класі, є причиною педагогічних конфліктів, привносять напруження для всіх учасників навчально-виховного процесу.	Дж. Дейк
Дискримінація, сегрегація	Об'єктом дискримінації виступають учні, уразливі до насильства. Індивідуальні риси можуть сприяти уразливості: неповноцінні діти, учні з дефектами мовлення, з особливими потребами. Представники етнічних меншин, інших націй, діти-біженці, учні афро-американського походження стикаються з дискримінацією та сегрегацією з боку учнів з числа корінних американців.	Д. Вебстер

Фізичне знущання - заподіяння дитині фізичної шкоди, різних тілесних ушкоджень, які завдають шкоди здоров'ю дитини, порушують її розвиток або призводять до смерті. Ці дії можуть здійснюватися у вигляді побиття, струсу мозку, ударів, ляпасів, припікання гарячими предметами, рідинами, запаленими сигаретами, у вигляді укусів і використання різноманітних предметів як знаряддя тортур. Проявами фізичного насильства є втягнення дитини в наркотичну, алкогольну залежність, надання отруйних речовин у

вигляді ліків, що викликають запаморочення, а також спроби задушити або втопити.

Психологічний (емоційний) булінг - постійне або періодичне словесне приниження дитини, погрози з боку батьків, вчителів, вихователів, однолітків, приниження її людської гідності, звинувачення в тому, у чому вона не винна, демонстрація неприязні. До цього виду насильства слід віднести також постійну брехню, внаслідок якої дитина втрачає почуття довіри до людей, а також висування до дитини вимог, що не відповідають її віку та фізичним можливостям. Фізичне та психологічне насильство скоюють у навчальних закладах як учителі, так і працівники школи, а також учні.

Сексуальне знущання – це використання дитини дорослим або іншою дитиною для задоволення власних сексуальних потреб або для отримання певної вигоди. Крім того, дослідники називають залучення дитини до проституції та порнографії сексуальним насильством.

Економічний булінг - це навмисне позбавлення одним членом сім'ї іншого житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які потерпілий має законне право, що може призвести до його смерті, спричинити фізичні чи психічні проблеми.

Духовний булінг – один із видів домашнього насильства, при якому кривдник змушує жертву змінити релігію, світогляд, змушує відходити від життєвих принципів, висміює його переконання, нав'язує власні цінності.

В американській науковій літературі, говорячи про феномен булінгу, найчастіше вживаються два терміни — «булінг» (англ. bully — хуліган, хуліган) і «загроза» (від англ. Threat — загроза. Згідно з визначенням, булінг є використання чийсь влади, статусу, соціального статусу для залякування, заподіяння шкоди чи приниження особи, яка має меншу владу чи статус.

Аналіз наукових праць Д. Ольвеуса дає змогу визначити основні риси систематичності навчання, нерівність фізичних, соціальних здібностей, що лежать в основі відносин між жертвою і агресором, відносини між переслідувачем і жертвою ...

Більшість джерел з проблем навчання студентів аналізують такі основні форми, як: фізична, соціальна, словесна. Побиття і штовхання є ознаками фізичних вправ. Соціальний коучинг полягає у створенні напруженого навчального середовища з метою створення групи, навіть вчителів або шкільного персоналу, звільняються від вигнання, жертви, частіше найслабшої дитини або з бідної чи неблагополучної сім'ї. Цей вид булінгу поєднує форми непрямой фізичної та вербальної агресії (бойкот, незнання вчителями успішної підготовки до занять, ворожа міміка чи жести). Останнім часом увагу дослідників, зокрема соціального психолога Дж. Чемберлена, привернула нова форма соціального домагання, що відрізняється анонімністю, – «кібербулінг».

Суть цього явища – залякування шляхом розсилання погроз за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Іншими формами кібер-булінгу можна вважати дії хакерів, які спрямовані на пошкодження персональних комп'ютерів, а саме на злом паролів, пошкодження веб-сайтів користувачів.

Аналіз досліджень ряду вчених (Д. Ферінгтон, К. Кампулаен, І. Расанен) свідчить про те, що як жертви, так і агресори різних проявів насильства мають високий рівень нервово-психічних розладів, потребують втручання психологів, соціальних працівників, педагогів. [8], с. 21].

Отже, знущання може призвести до поведінки, яка становить ризик для здоров'я, наприклад, зловживання наркотиками та передчасна сексуальна активність. З цим пов'язані психічні розлади та соціальні проблеми, зокрема тривожність, депресія, падіння продуктивності, рівень інтересу до навчання, погіршення пам'яті та делінквентна поведінка.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень М. Борби, Дж. Дайка, Д. Ольвеуса доводить, що діти, які зазнали булінгу в школі, відчувають проблеми з навчанням, невпевнені в собі, відчувають тривогу, гнів, депресію, порушення контакту з дорослими, для них характерні стійкі поведінкові зрушення, адиктивна поведінка, порушення сну та інші негативні прояви в

поведінці (жорстокість, бажання помсти). В результаті в особистості формується небезпечна і стійка риса.

Прикладом є ініціатива «Міста, дружні до дітей» у США.

Соціокультурні причини детермінації насильства. Вони залежать від:

- 1) соціальне середовище (превентивна політика держави щодо збереження здоров'я нації);
- 2) вплив медіасередовища, ЗМІ.

Соціальні детермінанти булінгу включають:

- 1) рівень забезпечення соціальної справедливості в освіті;
- 2) послуги у сфері охорони здоров'я, освіти та соціальної інфраструктури;
- 3) соціальний статус сім'ї;
- 4) умови виховання та життя дитини;
- 5) соціальний статус дитини у внутрішньосімейному спілкуванні.

Організаційно-педагогічні фактори детермінації насильства в контексті нашого дослідження включають ті фактори, які стосуються організації навчально-виховного процесу в шкільному середовищі, а саме:

- 1) недоліки шкільної освіти та середовища;
- 2) низький рівень педагогічної та психологічної культури вчителів;
- 3) деструктивний психологічний клімат школи;
- 4) незадовільна організація педагогічної взаємодії;
- 5) авторитетне управління процесом створення сприятливого до навчання середовища;
- 6) відсутність соціального партнерства в освіті;
- 7) недоліки в організації позакласної роботи учнів.

2. Внутрішні (індивідуальні психологічні та біологічні) фактори:

- 1) індивідуально-психологічні особливості (характер, темперамент, стать, вік);
- 2) стан психологічного та фізичного здоров'я.

Проаналізуємо зміст основних факторів формування насильницької поведінки, агресії серед неповнолітніх відповідно до наведеного переліку.

Соціальні та соціокультурні причини формування насильницької поведінки. Мегафактором високого рівня злочинності та деморалізації суспільства є фактори глобалізації: зростання дітей у соціально токсичному середовищі, військові конфлікти, міжнародний тероризм.

Провідними чинниками детермінації насильства, на думку М. Вольфганга та І. Ферракуті, є негативні впливи мікросередовища [16, с. 93]. Макросередовище в цілому, кажуть вчені, здатне формувати психічно стійкі та нестабільні типи особистості. Отже, періоди соціального благополуччя, згасання міжетнічних конфліктів сприяють формуванню більш стійких психологічних типів людей, толерантних один до одного. І, навпаки, обставини нестабільності провокують агресію, конфлікт, злість, криміногенну ситуацію.

Рівень забезпечення соціальної справедливості в освіті. Критеріями соціальної справедливості в освіті можуть бути як наявність ресурсів, так і досягнення результатів. Як зазначають дослідники, заможніші групи населення отримують більшу користь від освітніх програм. Диференціація учнів за соціальними та расовими ознаками є досить вагомим фактором, що спричиняє насильство та прояви агресивної поведінки серед неповнолітніх у школах.

Умови виховання та життя дитини в сім'ї. Дослідження американських вчених довели, що значним фактором, що призводить до межі ризику, є бідність сім'ї, безробіття батьків, незадовільні житлові умови. Велика концентрація бідних сімей в одній школі створює соціально напружену атмосферу, яка викликає у учнів відчуття безнадійності. Іншим сімейним фактором, що сприяє деморалізації, є належність до неповної сім'ї з низьким культурним та освітнім рівнем; неорганізована сім'я, в якій тривала відсутність одного з батьків; сім'ї з стійкими конфліктами та проявами різних

форм насильства щодо всіх її членів, схильних до алкоголізму, наркоманії, аморального способу життя.

Соціальний статус дитини у внутрішньосімейному спілкуванні та статус сім'ї потерпілого та правопорушника. Продовжуючи аналіз особливостей впливу сім'ї на формування насильницької, агресивної поведінки молодих людей, необхідно проаналізувати стосунки між братами і сестрами (братами і сестрами). Л. Берковіц, Р. Берон вважають, що насильство у стосунках між дітьми в одній сім'ї має більший вплив, ніж усі інші види сімейних відносин [1, с. 23; 2, с. 67].

Ступінь «алкоголізації» сім'ї також істотно впливає на агресивність її членів, у тому числі дітей. Проблема взаємовідносин «батьківський алкоголізм – делінквентна поведінка дітей» детально досліджувалася в зарубіжній науці Т. Торнтоном, С. Крафтом, Л. Долбергом, К. Хіллом, Д. Хокінсом, Р. Костерманом та ін. і майже в усіх дослідженнях цей зв'язок знаходив своє підтвердження [19, с. 92-94]. Слід додати, що алкоголізація батьків є передумовою дитячо-юнацької агресії, схильності до адиктивної поведінки, зокрема наркоманії, токсикоманії, алкоголізму у дітей.

Вплив засобів масової інформації (телебачення, інформаційно-комп'ютерні системи та ігри). ЗМІ (ЗМК), як відомо, не лише атрибут сучасного суспільства, його культури.

1.1. Форми прояву булінгу щодо дітей з особливими освітніми потребами.

Відповідно до Закону України «Про освіту» дитиною з ООП є особа, яка потребує додаткової постійної або тимчасової підтримки у навчально-виховному процесі з використанням свого права на освіту. "

В Україні на початку 2018 року Міністерство освіти і науки України запропонувало на громадське обговорення проект постанови Кабінету

Міністрів України «Про затвердження Переліку окремих категорій осіб з особливими освітніми потребами». Серед цієї категорії на першому місці – діти з порушеннями психофізичного розвитку.

До категорій осіб з особливими освітніми потребами, які потребують додаткової підтримки під час навчального процесу, належать:

1) особа з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату; захворювання нервової системи; розумова відсталість, інтелектуальна недостатність, складні розлади мовлення (у тому числі дислексія);

2) інші порушення розвитку (включаючи розлади спектру аутизму);

3) особа, яка є кардіостимулятором або іншим електронним імплантатом чи пристроєм;

4) осіб із захворюваннями, які можуть бути перешкодою для проходження зовнішнього незалежного оцінювання, визначаються МОН разом з МОЗ;

5) особи із захворюваннями, які потребують постійного медичного нагляду, або медичного виконання окремих процедур для забезпечення життя людини та/або спостереження за її станом;

6) особи, яким необхідно відновити стан здоров'я в закладах загальної середньої освіти санаторного типу;

7) особи, які опинилися у складних життєвих обставинах, влаштовані в дитячі будинки сімейного типу, центри соціальної реабілітації, перебувають у школах соціальної реабілітації;

8) особи, які проживають на тимчасово окупованій території або в їх населених пунктах, де органами державної влади не створено власних населених пунктів, або в населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення;

9) особи, які мають статус внутрішньо переміщених осіб;

10) діти-біженці та діти, які потребують додаткового та тимчасового захисту;

11) які здобувають спеціальну освіту та/або можуть оперативно викладати зміст навчальних предметів одного чи окремих класів, освітніх рівнів;

12) особи, які здобувають повну загальну середню освіту мовою, що не має слов'янської групи, або базову чи середню спеціальну освіту - мовою корінних народів (особи з особливими мовними освітніми потребами).

справедливо, це діти з вадами розвитку, які виховуються в несприятливому середовищі, належать до етнічних меншин; діти вулиці та діти з ВІЛ та СНІДом.

У методичних рекомендаціях Міністерства науки і науки України щодо запобігання та протидії насильству зазначається, що об'єктами булінгу, насамперед, є ті учні, які відрізняються від однолітків, зокрема, особливо зовні. ; манери спілкування, поведінка; незвичайне хобі; соціальний статус, національність, релігійні переконання. жертвами булінгу є діти з: фізичними вадами (зір, слух, опорний апарат) та фізичними слабкостями; особливості поведінки (близький або імпульсивний, невпевнений, зовнішній вигляд) і зовнішності (руде волосся, веснянки, стирчать вуха, незвичайна форма голови, що відповідає трійці худоби або повноти); які мають недостатньо розвинені соціальні навички (не мають друзів, більше спілкуються з дорослими, ніж з однолітками); є страх перед школою (неуспішність, відвідування уроків з окремих предметів); відсутній досвід життя в колективі («домашні» діти); з порушеннями мовлення (з заїканням, дислалією, порушенням письма (дисграфія) та читання (дислексія), при яких знижений рівень інтелекту (порушення інтелектуального розвитку), труднощами навчання (при розумовій відсталості), з високим інтелектом, (обдарованість); погано розвинені гігієнічні навички (неохайний, носіння брудного одягу, неприємний запах).

Вони намагаються принизити, залякати, іншими способами ізолювати людину, яка була обрана жертвою і не може постояти за себе.

Ознаки булінгу, такі як:

1. Владний дисбаланс - злочинець і жертва обов'язково повинні мати різний соціальний статус, фізичну або психологічну адаптацію до навколишнього середовища, різну стать, расу, релігію, сексуальну орієнтацію тощо;

2. Намір заподіяти шкоду - злочинець умисно завдає потерпілому душевного або фізичного болю, із задоволенням спостерігає за цим.

3. Загроза подальшої агресії – винний і потерпілий розуміють, що це не перший і не останній випадок зловживання.

Доведено, що жертви булінгу страждають тривалий час. Особливо цим користуються школярі з порушенням психофізичного розвитку, які в таких умовах найгірше відчують свою неповноцінність, психологічне та фізичне виснаження чи приниження.

Призвів до соціального боулінгу через соціальне залякування або знущання з використанням тактики ізоляції та припускає, що комусь заборонено брати участь у групах, їсти за обіднім столом, грати, займатися спортом або громадськими заходами. Для дітей з особливими освітніми потребами, які знаходять цю форму боулінгу, властива зміна настрою, небажання приєднуватися до однолітків, бажання самотності більше, ніж раніше.

Доведено, що дівчата частіше, ніж хлопчики, відчують соціальну ізоляцію, невербальне або емоційне залякування. Емоційний біль цього типу знущань може бути настільки ж інтенсивним, як і фізичне насильство, і тривати набагато довше.

У сучасному світі, в контексті реальної комунікації, пов'язаної з карантинними заходами, поширеним виявленням та кібербулінгом або цькуванням у кіберпросторі, це пов'язано з використанням просвітницьких слів, брехні та неправдивих чуток через електронну пошту, текстові повідомлення в соціальних мережах. Це приєднання за допомогою мобільних телефонів, Інтернету, спілкування з соціальними мережами, демонстрація

інших, розширення об'єктів, особисті фотографії, зроблені в роздягальнях чи туалетах.

Під час поширення кібербулінгу спостерігаються проблеми зі сном, намагаються не відвідувати уроки, які проходять дистанційно, вимовляються з улюблених замовлень, виглядають похмурими після прочитання повідомлень на комп'ютері, на дитячому телефоні чи планшеті.

Як було зазначено вище, булінг серед студентів є наслідком дисбалансу авторитету, мотивації, сили та витривалості у стосунках між студентами. Причина – ворожнеча між булером і жертвою. Предметом булінгу може бути як закінчений твір, так і наявні риси, які часто змінюються переважно залежно від віку вихованців: зріст, вага, одяг, зачіска, колір шерсті, особливості голосу (картинг, заїкання, тембр), ніс. форму. або вуха, окуляри, ліворукість, академічна чи академічна неуспішність, троянда чи релігія, поведінка чи особистості, особливі фізичні чи психічні особливості дитини. Залякування та виховання в освітніх умовах згубно впливає на навчання з особливими освітніми потребами, провокуючи розвиток гніву, депресії, думок про самогубство чи помсту.

Наявність такого стресу призводить до ізоляції та повного відволікання від нового процесу, може обернутися прогулами та відмовою від відвідування школи. На тлі булінгу над пацієнтом розвивається самооцінка студента з особливими освітніми потребами, соціальними розладами, фобіями чи навіть психологічними травмами, наприклад, студент не може розкритися в навчанні, проявити свої таланти. Уміла робота класного керівника та вміла організація формування колективу, виховної роботи з класом та батьками є дзеркалом досвіду та запорукою цього явища.

1.3.Етапи роботи щодо запобігання булінгу у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

Інклюзивна освіта може запобігти булінгу. Якщо у дитини зі зміною з раннього віку є відмінність, для неї це нормально. Як зазначила психолог Світлана Ройз, різниця – це варіант норми. А разом з ними, акцентами та атмосферою людяності та доброзичливості під час взаємодії з освітньою освітою з особливими потребами, їхні однолітки без цих потреб могли лише збагатити свій духовний світ, а отже – нести нову культуру у майбутнє.

В аспекті попередження цього явища серед школярів важливим є виховання загальнолюдських цінностей. Найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не зловживає і не поділяє загальнолюдських цінностей. Нова українська школа покликана формувати ціннісні установки та судження, які слугують основою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії із суспільством.

Навчально-виховний процес як невід'ємна частина всього навчально-виховного процесу і спрямованість буде на загальнолюдські цінності, насамперед морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), суспільно-політичні (свобода, демократія, культура). різноманітність, повага до рідної мови та культури, патріотизм, повага до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). Взаємовідносини між учнями, батьками, вчителями, керівниками шкіл та іншими учасниками навчально-виховного процесу створюватимуться шляхом взаємного проходження та діалогу.

У виховній роботі велике значення має її спрямованість на попередження небажаних явищ. Залежно від завдань, що вирішуються в процесі профільної роботи, профілактику класифікують (за Л. Коеном) на первинну, вторинну та третинну. Особливості кожного з етапів профілактичної роботи представлені в таблиці (див табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Етап профілактичної роботи з учнями	Суб'єкти та об'єкти профілактичної роботи	Мета профілактичної роботи	Форми та методи профілактичної роботи
Первинна профілак-тика.	Суб'єкти: вчителі, шкільні консультанти, превентологи, соціальні працівники. Об'єкти; всі учні загальноосвітніх шкіл.	Формування в особистості не-сприйняття негативних явищ та категоричної відмови від насильницької поведінки.	Індивідуальні форми: метод консультування, бесіди. Групові форми: тренінги з невеликою групою учнів. Масові форми: загальношкільні акції, навчальні курси, діагностична робота.
Вторинна профілактика.	Суб'єкти: спеціалісти соціальних служб, бюро громадських служб, адміністрація школи, медичні працівники. Об'єкти: учні, схильні до адиктивної поведінки,	Обмеження поширення негативних явищ, що мають місце як у навчальному середовищі, так і в суспільстві в цілому.	Індивідуальні форми: індивідуальна робота з учнями групи-ризик та їх батьками; надання медичній послуг нарко- та алкозалежним підліткам. Інші форми: створення змінливої шкільної атмосфери, зміна

	наси́льства; неповнолі́тні з неблагополучних сімей.		ологічного клімату з небезпечних ів через партнерство нтрами запобігання ьству, органами они правопорядку. едення тижнів антності, акцій
Третинна профілактика	Суб'єкти: спеціалісти соціальних служб, бюро громадських служб, адміністрація школи, медичні працівники, шкільні службовці, члени громади. Об'єкти: важковиховувані учні, учні- правопорушники , які знаходяться на обліку в органах поліції.	Попередження рецидивів небезпечної поведінки серед важковиховувани х учнів, які знаходяться на контролі комітету безпеки школи.	Індивідуальна форма роботи; корекційна та ресоціалізаційна робота з важковиховуваними , педагогічно занедбаними учнями, які знаходились на перевихованні в альтернативних закладах освіти; лікування в спеціальних медичних установах.

Первинна профілактика займає особливе місце в системі виховно-профілактичної роботи в шкільному середовищі з інклюзивним навчанням і охоплює три рівні: особистісний, сімейний та соціальний.

Особистісний рівень первинної профілактики — це спрямованість впливу на формування тих рис особистості, які сприяють належному ставленню до власної поведінки та здоров'я, підвищенню рівня самооцінки, впевненості в собі тощо.

Сімейний рівень первинної профілактики впливає на найближче оточення, сім'ю з метою посилення та посилення впливу на особистість.

Соціальний рівень первинної профілактики спрямований на формування соціальної відповідальності та посилення зміни соціальних норм і ставлення учнів до небезпечної поведінки, вживання наркотиків, алкоголізму.

У зв'язку з цими дослідженнями Кампфера в рамках підходу превентивного інформування виникають такі методи профілактичної роботи з неповнолітніми груп ризику: індивідуальна робота, групова тренінгова робота, масова робота в громадах. Запобігає формуванню навичок безконфліктного спілкування як у процесі спеціальної роботи (бесіди), так і в груповій роботі під керівництвом професіоналів. Спеціальні форми профілактичної роботи використовуються медичними працівниками в поліклініках як ігртеки на вулиці, аротерапія тощо.

Ряд авторитетних американських психологів Корнел, В. Модзелескі, Р. Скіба, П. Шераз таку стратегію запобігання та подолання насильства в загальноосвітніх школах виділяють як політику нульової толерантності.

За результатами щорічних досліджень Служба статистики Міністерства освіти США та Центр безпечних і відповідних шкіл виявили низку правопорушень, негативних проявів серед учнів загальноосвітніх шкіл, щодо яких здійснюються втручання, зокрема, методи реалізації політики нульової толерантності.

- 1) володіння та використання вогнепальної зброї;
- 2) володіння та використання холодної зброї;

3) розповсюдження, зберігання та споживання алкоголю, наркотиків та сигар;

4) крадіжка, вандалізм;

5) переслідування та погрози;

6) агресивність, злість, грубість;

7) вбивства, шкільне насильство;

8) сексуальне насильство;

9) фізична розправа, бійки.

Проведено аналіз статистичних даних Національного центру шкільної статистики, соціально-педагогічні та педагогічні наукові дослідження, що дає змогу взаємодіяти та поширювати реактивну діяльність.

- «політика нульової толерантності»; спрямовані на подолання вищезазначених негативних явищ у поведінці учнів та забезпечення безпеки та порядку в загальноосвітніх школах США:

1) доступ до школи;

2) використання відеокамери спостереження;

3) впровадження додаткових методів безпеки у фізичному середовищі, решітки на вікнах, затемнення вікон;

4) найм спеціальної охорони на території школи;

5) найм спеціальних охоронців у шкільних містечках;

6) використання собак у пошуках наркотиків, облави;

7) перевірка наркотичного сп'яніння у разі неадекватної поведінки;

8) переведення до альтернативних навчальних закладів, відключення зі школи, ізоляція більше 5 днів;

9) учні, які носять форму;

10) Групи реагування на скарги потерпілих щодо погроз. використання бейджів представниками контрольно-наглядових груп;

11) психодіагностичні методики виявлення ідентифікації агресорів: інтерв'ю, бесіди, спостереження.

Характеристика виховно-профілактичної роботи з аналізу таких аспектів, які мають місце в освітній практиці загальноосвітньої школи:

1) категорії профілактичних програм залежно від цільової групи, тривалості дії;

2) змістовий компонент програм.

Аналіз зарубіжної психолого-педагогічної літератури дозволяє виділити дві основні категорії профілактичних програм, поширених у США:

1) особливо-центровані - дії на певні характеристики особистості (особистісні ресурси);

2) екологоцентрований – вплив на соціальне середовище, навчальний заклад, вчителів, адміністрацію школи, батьків, керівників, однолітків тощо.

Залежно від тривалості дії профілактичні програми поділяються на три категорії [20, с. 97]:

Постійні програми – це профілактика, яка відбувається постійно, в цьому конкретному місці, наприклад, на базі загальноосвітніх шкіл, де проводяться регулярні профілактичні заняття з дітьми, підлітками, вчителями, підготовка медіаторів (лідерів-рівників, лідерів вчителів, психологів, керівники) ... -батьки), які продовжують постійну профілактичну роботу з метою попередження негативних явищ.

Систематично діючі програми передбачають регулярні профілактичні заходи, розраховані на певний період часу (кілька місяців, кілька разів на рік тощо).

Періодично діючі програми – це несистемні профілактичні заходи, заходи, які інформують молодь про здоровий спосіб життя.

Літературний аналіз показав недостатню розробленість проблеми запобігання булінгу в старших класах з інклюзивним навчанням, що стало предметом нашого дослідження.

Висновки до першого розділу

У першому розділі магістерської роботи подано теоретичний аналіз проблеми булінгу в класах з інклюзивним навчанням та розвитку шкільного булінгу як соціально-педагогічної проблеми в Україні, форми булінгу над дітьми з особливими освітніми потребами; етапи роботи з її профілактики в навчальних закладах з інклюзивним навчанням

У рамках теоретичних засад дослідження феномену «шкільного булінгу» з'ясовано науковий зміст цього поняття. Булінг (від англ. Bully — хуліганство, хуліганство, вимагати погроз) — повторювані, навмисні, навмисні й навмисні дії, спрямовані на те, щоб заподіяти нам шкоду, викликати страх шляхом подальшої агресії. У дослідженні описано найпоширеніші види насильства: фізичне, психологічне (емоційне), сексуальне, економічний, духовний. Також проаналізовано такий прояв насильства, як поведження.

Проаналізовано комплекси визначення системних зовнішніх силових факторів на макромезо- та мезорівнях та внутрішніх детермінант (проблемно-психологічних особливостей дитини, гендерних факторів, психічного та фізичного здоров'я).

Теоретичний аналіз показав, що об'єктами булінгу, перш за все, є ті студенти, які відрізняються від індивідуальних, зокрема, мають: фізичні та психічні розлади, поведінку. Інклюзивна освіта може бути профілактикою булінгу, з раннього віку зі змінами, які стануть нормою для дитини.

Щодо запобігання насильству в умовах загальноосвітніх шкіл з інклюзивною освітою, визначено, що превентивне навчання має важливе значення. Серед основних напрямів запобігання насильству — необхідна розробка, апробація та впровадження нових методів соціально-педагогічної роботи, створення єдиного освітнього простору, взаємодія сім'ї та школи.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

2.1. Організація та методика дослідження.

Експериментальна робота проводилась за чотирьма етапами:

на першому етапі було проведено теоретичний аналіз літературних джерел з досліджуваної теми, результати якого висвітлено у першому розділі магістерського дослідження;

на другому етапі здійснювалося вивчення поінформованості учнів з питання булінгу та його протидії; виявлення проблем практики, що стосуються цькування учнів у класу з інклюзивним навчанням;

на третьому етапі проведено формувальний етап дослідження із визначенням шляхів організації роботи з протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти;

на четвертому етапі відбулося узагальнення результатів експериментального дослідження, внесення коректив до нього.

Базами дослідження визначено: Недригайлівську спеціалізовану школу І-ІІІ ступенів (клас з інклюзивним навчанням), Вільшанську ЗОШ І-ІІІ ступенів, Коровинську ЗОШ І-ІІІ ступенів.

Контингент досліджуваних: 22 учня з ООП середніх та старших класів, з яких: зі зниженням зором – 6, труднощами у навчанні – 8 (діти мали ЗПР у молодшому шкільному віці), порушеннями інтелектуального розвитку – 4, синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю (СДВГ) – 4.

Метою констатувального етапу дослідження стало вивчення аналізу практики явища булінгу в закладах загальної середньої освіти та, зокрема, серед учнів з особливими освітніми потребами.

Методами експериментальної роботи визначено такі: теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення літературних джерел з досліджуваного питання;

емпіричні: педагогічне спостереження, анкетування, методи математичної статистики.

З метою вивчення стану практики застосування явища булінгу в експериментальних закладах освіти було здійснено педагогічне спостереження та опитування, яке ми проводили разом із соціальними педагогами експериментальних баз дослідження. Результати анкетування представлено цьому підрозділі.

З метою вивчення явища булінгу серед учнів з особливими освітніми потребами, виявлення проблем, що стосуються цькування таких школярів було проведено анкетування за розробленою нами анкетой (див. додаток А), що включала дванадцять питань із варіантами відповідей. Результати анкетування представлено у розділі 2.2.

Аналіз практичного вирішення особливостей явища булінгу в експериментальних навчальних закладах. Булінг частіше відбувався в місцях навчального закладу, де був менший або внутрішній контроль ззовні (їдальня, коридори, сходи, гардеробна, спортивний майданчик). Вік злочинців становив 30% дорослих від жертви, 10% - молодших, що підтверджує принцип різниці сил. Чоловіки-правопорушники частіше застосовували фізичну агресію, дівчата для того, щоб дражнити, поширювати чутки, ізолювати, ігнорувати та виключати жертву. Як пряме (вербальне, фізичне, так і непряме (соціальне) знущання) частіше застосовувалися проти дітей, ніж проти дівчат. у старшій школі, особливо в інклюзивних класах, рідше в старшій школі, але з освітою дорослих булінг став більш прихованим.

Булінг з боку дітей зменшився з настанням 15 років, серед дівчат – після 14. Булінг більше спостерігався у класах з поведінковими, емоційними, виховними проблемами та особливостями. У дітей переважали мотиви фізичного домінування, тому використовувалися словесні випадки, які потенційно зашкодили почуттю гідності іншої людини. Замість того, щоб домінувати, дівчата більше зосереджувалися на стосунках, для них вони

досягали близьких, інтимних стосунків з іншими. 70% булінгу відбувалися в усній формі. Були зневажливі обзивання, роздратування, різка критика, репутаційні плями, глузування, агресивні зауваження, погрози, поширення неправдивих звинувачень, ворожі чутки та плітки. На жаль, правопорушник часто залишався непоміченим і безкарним, але образи не залишалися непоміченими «об'єктом» приниження. Менше третини випадків знущань становили фізичне насильство (перенесення, спотикання, знайомство, бійка, псування та знищення одягу та особистих речей жертви, а також поглядів, жестів, образливих рухів тіла та міміки).

Також мало емоційні (соціальні) - система приниження почуттів жертви шляхом ігнорування, ізоляції, уникнення, виключення. Жертви часто не знали про чутки про них, але спостерігали за їхніми наслідками. Ці методи використовували дівчата для свідомого відчуження жертв або руйнування дружби. Маніпуляція, залякування, шантаж – це зброя, яка використовувалася до того, як стати жертвою соціального відчуження. Помічено, що саме серед підлітків, поділених на певні групи з різним соціальним статусом, жертву часто змушували виконувати певні дії, щоб «приєднатися» до груп. Це були специфічні ритуали посвячення в групу і часто означали перехід від дитинства до дорослого життя.

При вступі до гуртків 48% дітей сказали, що їх, як новачків, цькували (злісні глузування). 85% дівчат і 76% хлопців зазнали сексуального насильства, яке пов'язане з процесом внутрішнього дозування (передчуття чи пізнання), сексуальною орієнтацією тощо (дотик, сексуальні обійми, дергання білизни, сексуальний напад) та емоційним приниженням (поширення чутки, написання сексуальних нотаток, наприклад, в роздягальнях, вульгарна різкість і сканування тіла). 25% хуліганів повідомили, що їх переслідують через расу чи релігію. 35% людей 10-17 років зазнали булінгу в Інтернеті, і близько трьох третин цих людей вважають таких людей надзвичайно виховними та принизливими. Ця форма

булінгу проявляється через образні коментарі, поширення плиток у соцмережах тощо.

Таким чином, проведено аналіз практики булінгу в закладах загальної середньої освіти в різних його формах, як серед дівчат, так і серед хлопців, особливо в підлітковому віці. Булінг найбільш поширений в інклюзивних класах.

2.2. Результати констатувального етапу дослідження.

Проведене анкетування серед учнів середніх та старших класів з особливими освітніми потребами презентувало такі результати з кожного питання. Спочатку учні з ООП мали показати рівень свого розуміння поняття насилля. На відповідне запитання, чи розуміють вони це поняття, близько 73% учнів обрали варіант «так», 27% відповіли, що знають значення цього терміну приблизно. Отримані результати говорять, про те, що більшість дітей з особливими освітніми потребами усвідомлюють існування явища «шкільного булінгу» та, можливо, також знайомі з ним.

Наступне запитання анкети мало допомогти дізнатися, як саме діти з ООП розуміють це явище і як би його охарактеризували. Учням можна було обрати декілька відповідей, аби якомога ширше пояснити поняття «булінгу». Отже, найчастіше обраним варіантом було «побиття іншої людини», яке обрали всі 22 учні, тобто 100%. І це не дивно, оскільки стереотип, що булінгом можна назвати лише завдання фізичної шкоди, все ще зустрічається дуже часто.

18,18 % учнів визначили «булінг» як моральне приниження, і такий же відсоток дітей охарактеризували це явище, як безпідставне вимагання грошей від іншої людини. 27,27 % вважають, що булінг – це обмеження свободи вибору. На думку ж 13,64% його визначенням також є залякування. Отримані результати представлені діаграмою (див. рис. 2.1).

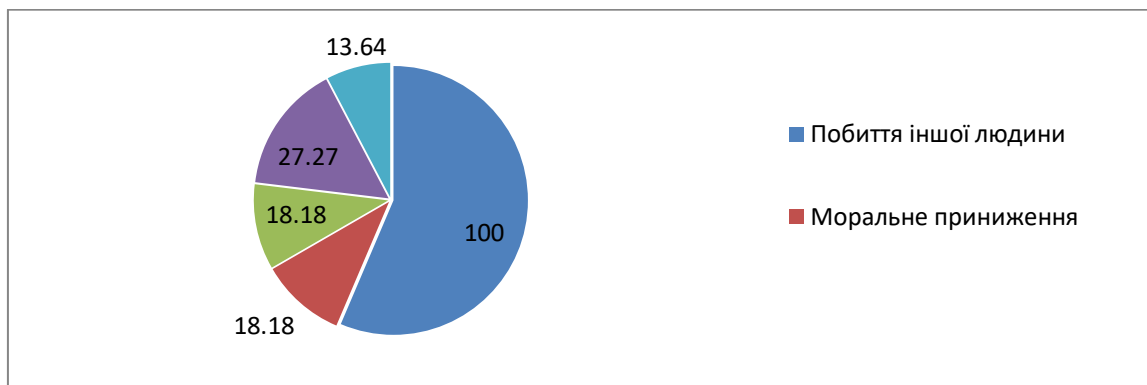

Рис. 2.1. Що ви вважаєте цькуванням?

Результати опитування показали, що найбільшу просвітницьку діяльність з цього питання з учнями здійснили вдома, хоча істотний відсоток учнів отримали знання в ході виховної роботи в школі. Так на питання «Чи розмовляв хтось із вами про булінг? Якщо так, то де саме?», 63,64% дали відповідь «вдома», а 36,36% – «в школі» (див. рис. 2.2).

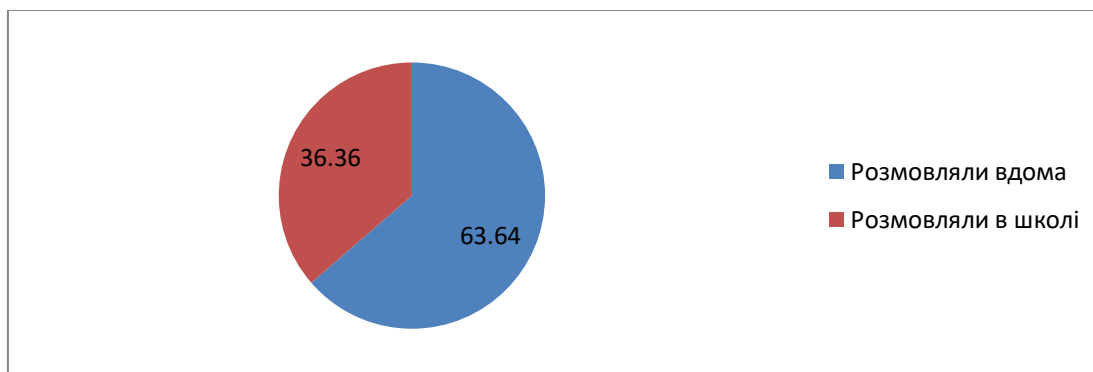

Рис. 2.2. «Чи розмовляв хтось із вами про булінг?»

Цікаво, що на питання «Чи доводилося вам переживати цькування? Якщо так, то де саме і від кого?» 36,36% дітей з особливими освітніми потребами не дали жодної відповіді. 13,64% учнів з ООП стверджували, що їм ніколи не доводилося переживати цькування. Близько 50,0% дітей зазнавали цькування в школі від старших учнів чи ровесників. Жоден учень не дав відповіді, що відчував прояви булінгу на собі від дорослих – вдома з

боку батьків чи в освітньому від вчителів, що є дуже позитивним фактом (див. **рис. 2.3**).

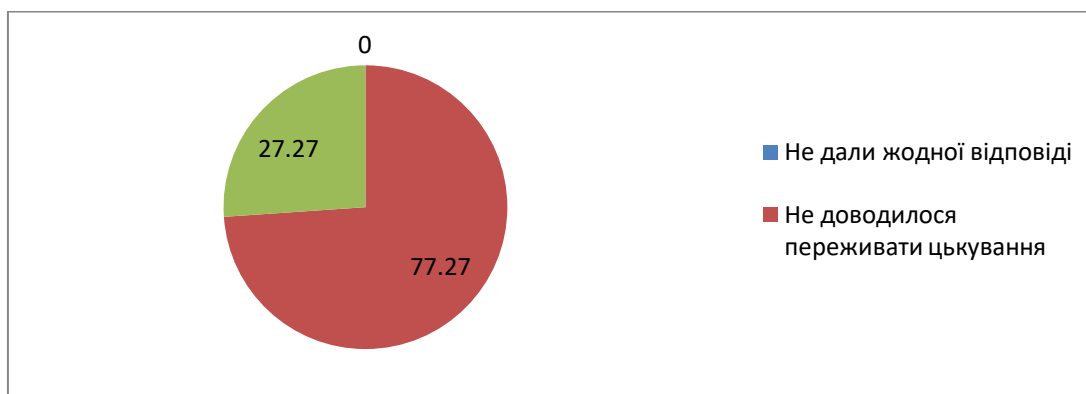

Рис. 2.3. Чи доводилося вам переживати булінг?

Дана діаграма свідчить про те, що проблема є, але кількість учнів, які визнали її місце в своєму житті низька, і важко визначити, що є причиною цього – або дійсно мала роль проблеми булінгу, або ж бажання дітей приховати інформацію про її наявність.

Респонденти могли обрати декілька варіантів на питання, які почуття вони переживали в ситуаціях, коли ставали жертвами цькування, і найпопулярнішими були біль (18,18%), образа (18,18%) та ненависть до кривдника (22,72%), бажання помститися (13,64%), власну слабкість (13,64%), розчарування (13,64%) хоча загалом всі варіанти зустрічалися майже однаково часто. Результати опитування представлені діаграмою на **рис. 2.4**

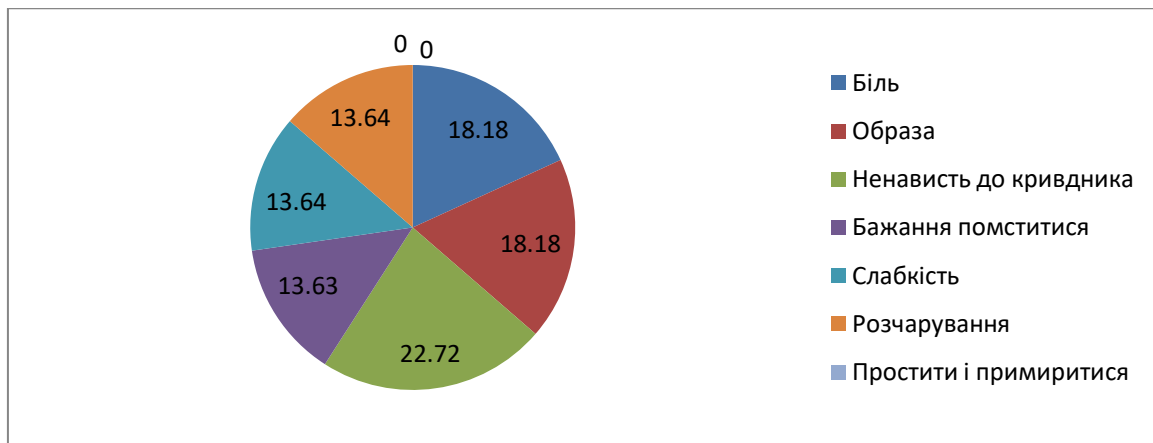

Рис. 2.4. Що ви відчували, коли над вами вчиняли цькування ?

Наступне питання було спрямоване на те, щоб з'ясувати, чи були респонденти коли-небудь самі кривдниками та чи визнають вони себе в такій ролі. Учні могли відповісти ствердно, негативно, чи обрати варіант «не знаю, чи це було цькування». Саме цей варіант виявився найбільш популярним за вибором (50% дітей). Вони не впевнені в тому, як можна трактувати подібні ситуації, та не знають, яку роль вони самі виконували в минулих конфліктах. 27,27% учнів відповіли, що були кривдниками і ще 22,73% категорично відмовилися від подібних припущень. Отже, переважна більшість респондентів свідомо чи несвідомо хоч раз в житті проявляла агресію до оточуючих (див. рис. 2.5).

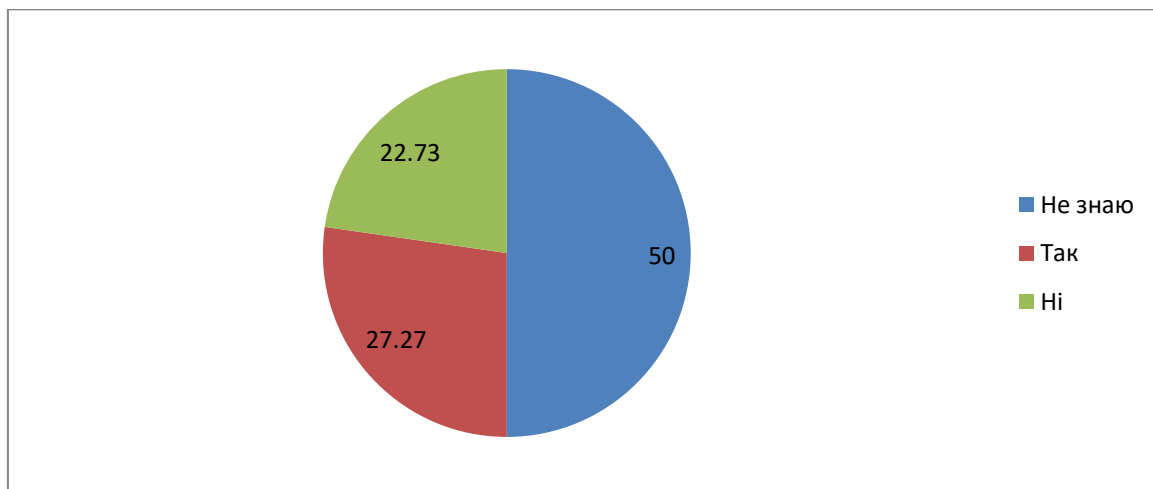

Рис. 2.5. Чи, ви самі коли-небудь чинили цькування над іншими?

На запитання, якого виду був булінг: сексуальний, фізичний, моральний чи економічний, більшість дали відповідь, що фізичний (63,64%), а також 22,73% дітей заявили, що були свідками морального. 9,09% учнів визнали, що бачили обидві форми булінгу. Лише 4,54% дітей спостерігали за проявами економічного насилля (див. рис. 2.6).

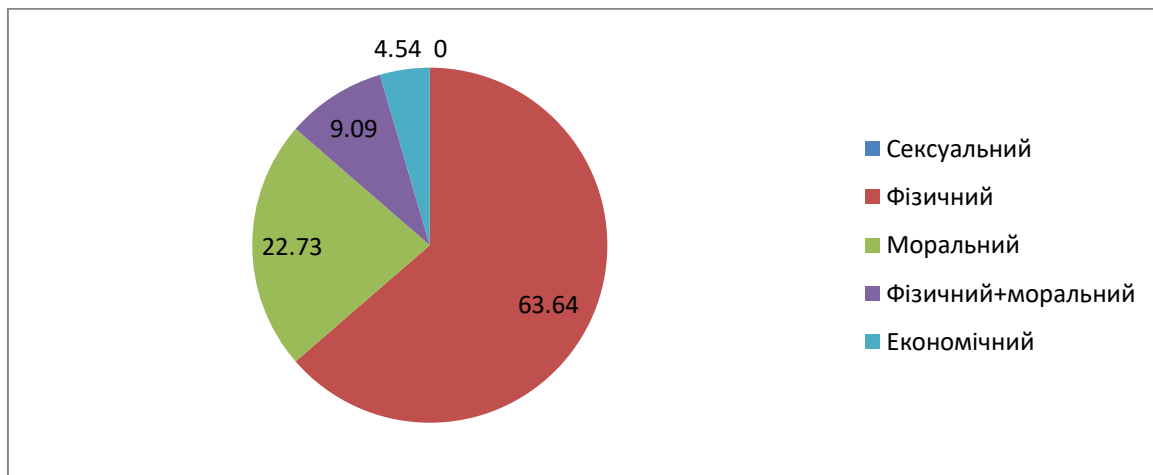

Рис. 2.6. Свідком якої форми булінгу ти був?

Опитування також дало можливість з'ясувати, що більшість респондентів після спостереження цькування не говорили про це ні з ким, що є дуже негативним показником, 30% обговорили те, що трапилося, з батьками. Ніхто не розповів про це класному керівнику або шкільному психологу.

На запитання «У кого б ви попросили допомоги у вирішенні особистих проблем?» більшість обрали батьків (близько 45,45%), також значуща частина опитуваних зупинила свій вибір на друзях (27,27%). Попросити допомогу у шкільного психолога не захотів ніхто із опитуваних. До того ж 27,27% респондентів вважають, що їм ні в кого шукати підтримки (див. рис. 2.7)

Окрім того, нами було з'ясовано, що 68% респондентів вважають, що батьки зможуть захистити їхні права в критичній ситуації, але близько 32% не погоджуються з цим твердженням.

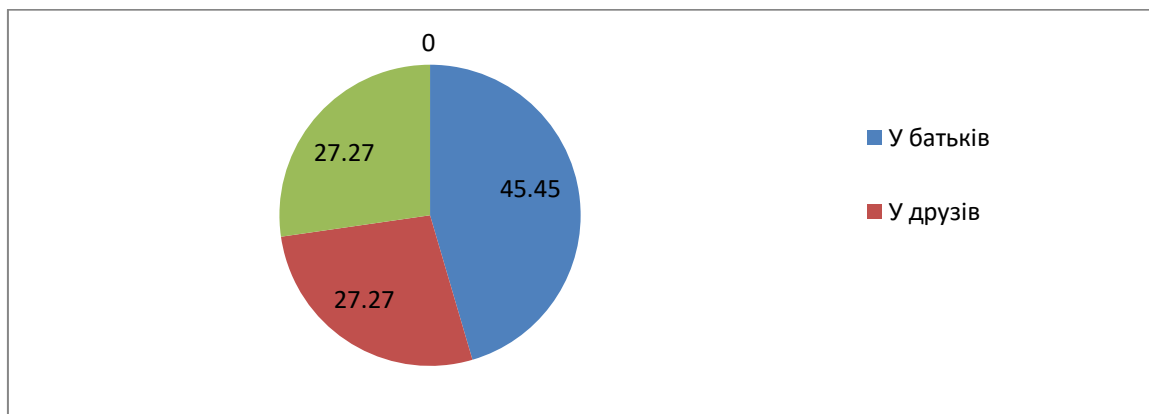

Рис. 2.7. У кого б ви попросили допомоги у вирішенні особистих проблем?

На аналогічне запитання «Чи гарантує школа дотримання ваших прав?» 54,54% респондентів відповіли, що зазвичай школа не може відстояти їхні права, 13,64% погодилися з тим, що інколи це можливо, 31,82% – з тим, що школа завжди намагається захищати права своїх учнів (див. рис. 2.8).

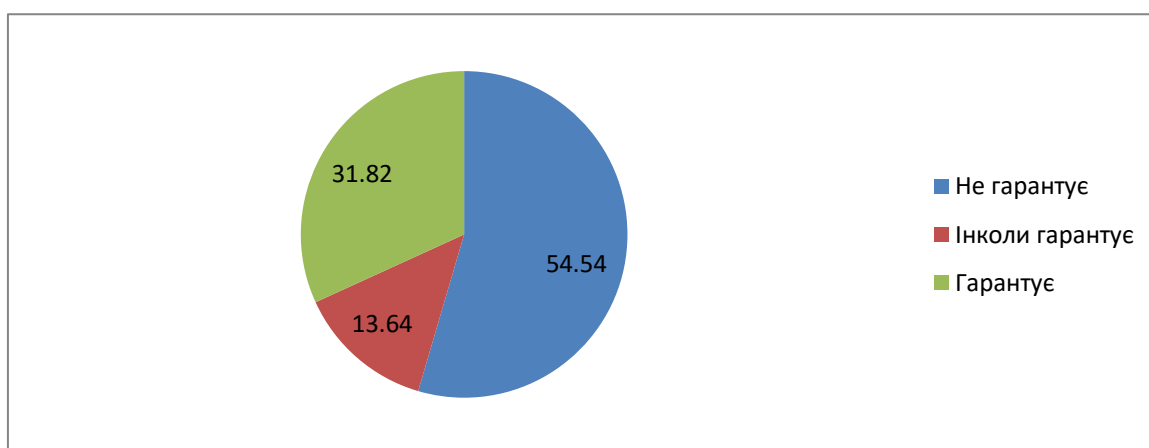

Рис. 2.8. Чи гарантує школа дотримання ваших прав?

Узагальнюючи всю отриману шляхом опитування інформацію можна зробити висновок, що діти з особливими освітніми потребами знають і розуміють значення терміну «булінг», ставляться до нього негативно, хоча в конфліктних ситуаціях з однолітками бували і в ролі жертви, і в ролі кривдника чи свідка.

Загалом, опитувані учні з особливими потребами зазнавали цькування з боку ровесників чи старших знайомих. Найчастіше вони стикалися із фізичним насиллям, інколи з моральним, що могли обговорити з батьками чи друзями, проте роль педагогів та шкільного психолога в цих ситуаціях все ще критично мала – діти не довіряють школі та вважають, що вона не може допомогти таким учням відстояти їхні права. Окрім того, за даними психолога, виявилася і інша тенденція, що самими кривдниками часто ставали учні з особливими освітніми потребами (зокрема з розумовою відсталістю, з труднощами у навчанні, гіперактивними формами поведінки), які, таким чином намагалися відстоювати свою думку, привернути до себе увагу, мали дії протесту.

Результати констатувального етапу дослідження показують серйозність ситуації та вимагають активної роботи просвітницького та профілактичного характеру з організація протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням, зокрема серед учнів з особливими освітніми потребами.

Висновки до другого розділу

У другому розділі магістерського дослідження «Організація дослідно-експериментальної роботи » висвітлено організацію та методику дослідження та представлено результати його констатувального етапу.

Експериментальна робота проводилась за чотирма етапами. Метою констатувального етапу дослідження стало вивчення аналізу практики явища булінгу в закладах загальної середньої освіти та зокрема, серед учнів з особливими освітніми потребами.

Результати засвідчили розповсюдженість явища булінгу у закладах загальної середньої освіти у різних його формах, як серед дівчат так і

хлопців, особливо у підлітковому віці. Найбільш поширеним булінг був саме в класах з інклюзивним навчанням.

Результати опитування учнів з особливими освітніми потребами показали наявність цькування з боку ровесників чи старших знайомих. Найчастіше такі учні зіштовхувалися з фізичним цькуванням, інколи з моральним, що могли обговорити з батьками чи друзями. Проте, роль педагогів та шкільного психолога в цих ситуаціях не спостерігалася, учні вважали, що заклад освіти не може допомогти їм відстояти свої права. Окрім того, виявилася і інша тенденція, що самими кривдниками часто ставали учні з особливими освітніми потребами (зокрема з розумовою відсталістю, з труднощами у навчанні, гіперактивними формами поведінки), які намагалися відстоювати свою думку, привернути до себе увагу, мали дії протесту.

Таким чином, можна констатувати серйозність ситуації що вимагає активної роботи просвітницького та профілактичного характеру з організація протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням, зокрема серед учнів з особливими освітніми потребами.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ

3.1. Основні види та форми просвітницької роботи з протидії булінгу в класах з інклюзивним навчанням.

Основними завданнями сучасної освіти є створення рівних умов та вільного доступу до вищої освіти для всіх категорій дітей. Діти з особливими потребами за категоріями та освітою ефективні в тому ж шкільному бумі. Тому в сучасній школі необхідно використовувати атмосферний психологічний килимок і доброзичливість, толерантність і взаємоповагу один до одного. Тому профілактика булінгу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням набуває все більшої актуальності.

Ефективність протидії булінгу залежить від наявності чіткого алгоритму можливих дій, відповідальності та компетентності педагогів, представників адміністрації, психолога та соціального педагога; встановлена роль і обсяг їх обов'язкового виконання в цьому методі.

Відповідно, ми запропонували такі заходи протидії булінгу:

1. Ознайомлення шкільної спільноти з особливостями поширення масових негативних явищ серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів та загальноприйнятими поняттями «булінг», «булінг», «булінг», «діти з особливими освітніми потребами».

2. Виховна робота спеціалістів соціально-психологічної служби школи серед дітей з проблеми допущення насильства з використанням основних форм виховної роботи, індивідуальних міні-лекції, круглих столів, бесіди, дискусії, години відкритих думок, організація тематичних тренінги.

3. Формування правосвідомості та поведінки учнів, відповідальності за своє життя, розвиток активності, самостійності та творчих здібностей учнів.

4. Формування навичок виявлення насилля серед педагогів та батьків як у власній поведінці, так і в поведінці дітей у формуванні вміння висвітлювати наявну проблему.

5. Системно працювати з сім'ями, обов'язково розпитувати батьків про проблеми дитини та її моделі поведінки.

6. Створення середовища в шкільному середовищі для запобігання булінгу та запобігання висміювання учнями невдач своїх однокурсників.

7. Розробка пам'ятників школярам, батькам, вчителям.

8. Планування злагодженої діяльності суб'єктів соціально-педагогічної діяльності (педагогів, соціальних педагогів, практичних психологів, волонтерів, батьків).

9. Благодійна співпраця з центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, службами у справах дітей, інклюзивно-ресурсними центрами, інклюзивно-ресурсними центрами, представниками вищих навчальних закладів, позашкільних закладів, неурядовими організаціями.

10. Використання шкільної медіації – вирішення конфліктних ситуацій шляхом узгодження сторінки за участю медіаторів через пошук оптимального рішення проблеми, яке задовольняє обидві сторони.

Ми впровадили технології, щоб працівники школи реагували на виявлені або встановлені факти булінгу:

1. При встановленні факту чи у разі виявлення факту булінгу батьки або вчитель повідомляють про це адміністрацію закладу.

2. Адміністрація разом із соціально-психологічною службою школи негайно реагує на ці факти.

3. Безпосередня робота класного керівника, практичного психолога та соціального педагога з хуліганами та потерпілими:

- Бесіда з учнями класу для з'ясування проявів булінгу.

- Розмова з хуліганами та жертвами насильства.

- Розмова окремо з батьками булінгу та окремо з батьками жертв булінгу про ситуацію та визначення шляхів її подолання.

4. Відпрацювання навичок поведінки жертви та виведення жертв зі стресового впливу хуліганів.

5. Корекція наявних форм агресивної поведінки та подолання центризму Бюлерса, розвиток у них емпатійних якостей, адекватної самооцінки, самоконтролю та толерантності.

6. Зняття емоційно-м'язової напруги у дітей за допомогою елементів арт-терапії, малювання, ліплення, прослуховування музики, використання «крикучого мішка», рухливих рольових ігор, маніпулювання старими газетами, написання «сердитих листів».

З цією метою ми запровадили рекомендації щодо запобігання та протидії насильству, викладені в методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України (№ 1/11-5480 від 18.05.2018):

Жертви боулінгу:

1. Ігноруйте кривдника. По можливості намагайтеся уникати сварок, шукайте те, що вас хвилює, і дивіться. Така поведінка не є боягузливою поведінкою, але іноді це буде набагато складніше, ніж відпустити свої емоції.

2. Якщо використані умови не дозволяють вам піти, зберігайте спокій, гумор. Це може збентежити кривдника(ів) і відвернути його від наміру дратувати вас.

3. Контролюйте гнів і гнів. Адже саме цього і хоче злочинець. Говоріть спокійно і впевнено, проявляйте силу духу.

4. Не вступайте в бійку. Зловмисник просто чекає приводу для застосування сили. Чим агресивніше ви реагуєте, тим більше шансів потрапити в ситуацію, яка загрожує вашій безпеці та здоров'ю.

5. Не соромтеся обговорювати такі загрозливі ситуації з людьми, яким ви довіряєте. Це допоможе вижити за допомогою правильного курсу дій і зупинити правоту насильства.

Батьки:

Багато студентів соромляться говорити дорослим, що вони стали жертвами булінгу. Якщо дитина все ж підтвердила в розмові, що стала жертвою булінгу, скажіть їй:

Я знаю, що ти повністю на стороні).

Мені дуже шкода, що так сталося (це допоможе хворобі, що ви переживаєте з цього приводу і співчуваєте).

Це не допомагає вам знати, що це не її вина.)

Це може статися з ким завгодно (цей момент допоможе зрозуміти, що вона не одна: багатьом її одноліткам доводиться стикатися із залякуванням та агресією в тому чи іншому житті).

Добре, що ви мені про це розповіли (це допоможе дізнатися, що вона зробила правильно, попросивши про допомогу).

Я люблю вас і намагаюся переконатися, що вам більше не загрожує небезпека (це допоможе вам дивитися в майбутнє з надією і відчувати себе в безпеці).

Вчителі:

У закладі виховний педагог відіграє вирішальну роль у боротьбі з булінгом. Проте вони можуть впоратися з цією проблемою лише для підтримки керівництва школи, батьків, урядовців та громадських організацій. Щоб успішно боротися з насильством у навчальних закладах:

Усі члени шкільної спільноти повинні погодитися з тим, що насильство, переслідування, дискримінація за будь-якою ознакою, сексуальні домагання та нетерпимість у навчанні є неприйнятними;

Кожен повинен знати, які форми насильства та переслідування можуть бути і як люди від них страждають. Навчання прав людини та виховання миру мають бути включені до шкільної програми;

Повинен бути набір правил поведінки в класі з учнями, а також загальні правила, які сформульовані у позитивному ключі «як», а не як «не треба». Правила повинні бути чіткими, точними та лаконічними;

Дисциплінарне стягнення має бути виховним, а не каральним. Суд, зауваження, догани мають бути спрямовані на вчинок навчання та його можливі наслідки, а не на особу порушника;

Жоден випадок сили чи переслідування, жодна скарга не може бути проігнорована. Студентам важливо пояснити, що будь-які насильницькі дії, образливі слова неприпустимі. Реакція повинна бути присутньою (припиніть бійку, припиніть знущання) і більш жорсткою у разі повторних випадків агресії;

При аналізі дії потрібно з'ясувати, що сталося, вислухати сторони, підтримати потерпілого та обов'язково поговорити з винним, щоб зрозуміти, чому він зробив те, що можна зробити, щоб цього не повторилося. До цієї бесіди має бути залучений шкільний психолог;

залежно від тяжкості вчинків учня вони можуть перекладати, вибачитися, написати записку батькам або зателефонувати їм, позбавити учня можливості брати участь у позакласній роботі;

учням необхідно пояснити, що навіть пасивне спостереження за знущаннями та бійкою спонукає кривдника продовжувати. Свідки повинні захищати жертву насильства та звертатися за допомогою дорослих, коли це необхідно;

Необхідно запровадити механізми повідомлення про насильство. Ці механізми повинні надавати студентам підтримку та конфіденційність, бути тактовними;

Для успішної попередження та боротьби з насильством необхідно проводити тренінги з ефективного спілкування та мирного вирішення конфліктів.

Запроваджена нами профілактична робота була спрямована як на запобігання насильству в шкільному середовищі, так і на виховні заходи, які сприяли підвищенню освітнього рівня учнів з цього питання, а також рівня самосвідомості.

Одним із окремих напрямів профілактичних заходів, спрямованих на боротьбу з насильством у школі, є виховна робота серед дітей та школярів.

Виховну роботу проводили спеціалісти психологічної служби навчального закладу (практичні психологи, соціальні педагоги) спільно з адміністрацією та класними керівниками учнівських колективів.

Ми визначили такі основні форми навчання передачі насильства:

- лекційна робота;
- організація конкурсів, фестивалів, акцій;
- організація клубів правових знань;
- лекції (фільми, відео) правових знань;
- індивідуальна робота;
- виховна робота;
- навчальні заняття;
- організація на базі навчального закладу консультаційних центрів, де всі освітні процеси можуть консультувати практичний психолог, соціальний педагог, юрист, де можливе проведення зустрічей з правоохоронцями.

Проведення профілактичних заходів, тренінгів з питань насильства у дітей та студентів сприяло формуванню правосвідомості та правової поведінки учнів, відповідальності за своє життя, розвиває активність, самостійність, творчі здібності, створює умови для самореалізації особистості учня.

У роботі з проявами агресивної поведінки ми спрямували свою педагогічну діяльність на: виправлення стосунків зі свідками; подолання егоцентризму (характерна риса агресорів); розвиток стійкого та виразного інтересу до будь-якого виду діяльності; виховання волевих рис характеру (вміння доводити справу до кінця, досягати поставленої мети, вміння зберігати себе, зокрема, в конфліктній ситуації); тренування уваги, спокою, терпіння (рекомендується в таких випадках: конструювання, ліплення, випал, різьблення по дереву, вирізання, вишивка).

Одночасна робота з попередження насильства проводиться з педагогами та батьками.

Враховуючи все це, а також основні ідеї, викладені в теоретичній частині магістерської роботи, ми постаралися включити в план усі форми та заходи щодо вивчення та ліквідації явища насильства в дитячому колективі навчально-виховної роботи. установа. установа.

Так, використовуючи передумови виникнення насильства серед молоді та негативних проявів, розроблено комплекс практичних вправ, бесід та занять з елементами тренінгу «Жорстокість і насильство» (розділ Додаток Б), «Життя без насильства» (розділ Додаток). Г), «Чи можна жити без конфліктів?» (Див. додаток Б), а також профілактичні вправи «Умій сказати – ні!» Робота проводилася з учнями різного віку.

Також разом із психологом та соціальним педагогом зробили пам'ятку для батьків «Увага! Ваша дитина може постраждати від насильства і не тільки...». Дехто вказував, звідки береться насильство в освіті, що потрібно знати про насильство...

Також було проведено додатковий урок «Закон нашої землі» (див. додаток Е) для ознайомлення учнів з правами та обов'язками. Відомості про КК України подано на прикладах та в простій дитячій формі. Усі діти зійшлися на думці, що важливо дотримуватися закону і ніколи не чинити злочинів.

Дуже цікавою та плідною була робота з учнями 9-А класу. Головним завданням усієї їх діяльності було показати насильство як різке негативне явище, з проявами необхідної боротьби.

Він також призначений для надання студентам інформації про насильство, типи населення; підвищення обізнаності про те, які дії неповнолітніх можуть спровокувати насильство та наскільки ризикованою є поведінка потерпілого. Заняття тривають 45 хвилин. Учні погодилися з потребою в ідеях, поділилися власним досвідом та запропонували нові стратегії профілактики в школі, наприклад, відеолекції та юридичні клуби.

Так, у класі кожного, хто дійшов висновку, що кожен має право від цього відмовитися, змушують це робити образливими словами; особиста власність тільки власнику, ніхто не має права застосовувати насильство проти іншого; кожен може попросити допомоги.

На нашу думку, така робота з учнями в навчальних закладах продовжується, оскільки учні стають більш обізнаними та запам'ятовуються, працюють із прикладами та розповідають про свій досвід та особистий досвід.

Іншим засобом можливих форм роботи, спрямованої на профілактику в школі, може бути школа – вирішення конфліктів, пошук найкращого способу подолання проблем, що задовольняють обидві сторони, вихід із ситуації.

У школі вже діє так званий клуб майбутніх медіаторів, в якому учні середнього та старшого класу під керівництвом шкільного психолога вчать шукати рішення складних конфліктів, мають наукові інтереси та підтримують активну виховну роботу в усіх школах.

Ми були під загрозою збереження благополуччя внутрішнього життя школи.

3.2. Система занять з протидії булінгу в інклюзивному освітньому середовищі.

Заняття 1 (вступне).

Важливо надати учасникам інформацію про те, що таке булінг, його види та ознаки; як педагогам створити атмосферу уваги, милосердя та співпраці в дитячому колективі, а також запобігти та коригувати агресивну поведінку.

Результати навчання:

- Учасники дізнаються ключові терміни, важливі для розуміння булінгу та його характеристик у контексті фундаментальних міжнародних досліджень.
- Учасники розуміють різницю між булінгом та конфліктом.

- Учасники дізнаються про основні етапи створення атмосфери уваги, співчуття та співпраці в оточенні дитини.
- Учасники виконуватимуть практичні вправи.

Ключові ідеї:

Булінг (за визначенням ЮНІСЕФ) – це агресивна та вкрай неприємна поведінка однієї дитини чи групи дітей щодо іншої дитини, що супроводжується постійним фізичним та психологічним тиском.

Ознаки булінгу:

1. Дисбаланс сил – злочинець і жертва обов’язково відрізняються за соціальним статусом, фізичною чи психологічною адаптацією до навколишнього середовища, різною статтю, расою, релігією, сексуальною орієнтацією тощо;

2. Намір заподіяти шкоду – винний умисно завдає потерпілому душевного чи фізичного болю, любить спостерігати.

3. Загроза подальшої агресії – злочинець і жертва розуміють, що це не перший і не останній випадок булінгу.

Види булінгу: вербальне, фізичне, соціальне цькування та кібербулінг (кібербулінг).

Основні етапи профілактики та корекції агресивної, агресивної поведінки, створення атмосфери уваги, співчуття та співпраці в дитячому колективі: відповідне вираження почуттів; увага, співчуття та співпраця; творче вирішення конфліктних ситуацій; усвідомлення та прийняття відмінностей.

Урок 2. Що таке булінг, його види та симптоми. Основні етапи профілактики та корекції агресивної, агресивної поведінки, створення атмосфери уваги, співчуття та співпраці в дитячому колективі.

Орієнтовний час читання: 15 хвилин

Завдання:

обговорити термінологію та види та характеристики булінгу;

визначити основні етапи профілактики та корекції агресивної, насильницької поведінки;

створення атмосфери уваги, милосердя та співпраці в дитячому колективі.

1. Запитайте учасників, що вони чули/знали про булінг. Запитайте визначення чи індивідуальні характеристики. Потім покажіть слайди з визначенням, типами та ознаками булінгу.

2. Обговоріть:

Хто найбільше страждає від булінгу?

Хто може вплинути на ситуацію в класі?

Що ми можемо зробити, щоб покращити ситуацію в класі?

Як, на вашу думку, родина впливає на булінг у класі? Вчителі?

Чи вдавалося вам коли-небудь покращити ситуацію з булінгом у класі?

Що саме ти зробив? Що допомогло?

3. Показати слайд з етапами профілактики та корекції агресивної, агресивної поведінки, створення атмосфери уваги, співчуття та співпраці в дитячому колективі:

Доречне вираження почуттів;

Увага, співчуття та співпраця;

Творче вирішення конфліктних ситуацій;

Усвідомлення та прийняття відмінностей.

Підкресліть, що працювати потрібно поступово, поетапно, а не стрибати. Крім того, робота повинна бути постійною і, в ідеалі, виконуватися класним керівником або іншим дорослим, який постійно контактує з класом.

Урок 3. Доречне вираження почуттів.

Орієнтовний час читання: 15 хвилин

Дайте мені знати, що зараз ви розкажете історію, яка сталася з хлопчиком Петриком. Візьміть у руки велике паперове серце і попросіть учасників розповісти історію. І допомагає те, що, коли учасники думають, що Петрик відчувається перевантаженим, вони повинні піднести руку до основи

великим пальцем. Цього разу телеведуча розриває паперове серце і продовжує розповідати далі.

Виконуйте цю вправу із закритими очима:

«Одного ранку в кімнаті Петрика та його старшого брата Андрія зазвичай дзвонив будильник. Андрій швидко підскочив і побіг митися, але Петрик не встав з ліжка. Через десять хвилин їхня мати відчинила двері до кімнати. «Ну, Петрику, поспішай! Вона сказала. — Бо ти запізнишся до школи! Андрій увійшов до кімнати і саркастично запитав: «Ну що, лінивий? (BREAK) Ви знову хропите? Вставай, кажуть! "»

«Я хворий», — відповів Петрик.

«Чому ти завжди поводишся як дитина? Настав час дорослішати! Слідуйте моїм прикладом! Я ніколи не піддаюся труднощам! — відповів брат. — Тобі завжди погано, коли в розкладі фізкультура, бо ти дурний. щоб отримати загалом 6 балів з такого предмета. Вставай і готуйся! "»

Петрик швидко одягнувся і пішов на кухню. Його старший брат Андрій щойно поснідав. — Я пішов, мамо, — сказав Ендрю.

— Чекай Петрика, — сказала вона.

«Цей телепен (GAP) настільки повільний, що завжди пізно», — заперечив Андрій. — Я не хочу з ним йти — він дебіл!

Мама осудливо подивилася на Андрія, а він сором'язливо замовк.

Проте хлопці — старший брат і Петрик — вийшли разом.

Прийшовши до школи, Петрик попередив вчителя, що забув домашнє завдання. Вона сказала: «Це не вперше, Петрику. Ти навіть сидів у класі? Я починаю думати, що ти мені брешеш! Боюся, мені доведеться поговорити про це з твоїми батьками. "»

Петрик любив спорт, але ненавидів фізкультуру, бо був найменшим хлопчиком серед однокласників. Цього дня у них мав бути урок баскетболу, який Петрик ненавидів. Тим більше, що хлопці грали перед однокласниками. Учитель запропонував дітям сформувати дві команди — Леви та Тигри. Через

десять хвилин команда Левів і Тигрів сперечалася між собою, тому що Петрика Слабкого ніхто не хотів доводити до десятого!

Капітан левів'ян сказав: «Він нам не потрібен – погано грає». — Який із них тигр? Він більше схожий на переляканого kota! "- додав капітан команди "Тигри", і всі хлопці засміялися. Зрештою, вчитель призначив Петрика до команди Левів. Але хлопець провів всю гру на лаві запасних, тому що капітан не дав йому грати.

Того дня після школи брат Петрика Андрій грав у футбол біля його будинку з друзями. У порівнянні з баскетболом, Петрик любив футбол набагато більше. Це був його улюблений вид спорту. Тому Петрик попросив Андрія взяти його в команду. Але Андрій відмовився. — Нічого, — сказав він. «Ти все зіпсуєш. Не псуйте гру, Тяхтій. «Батько хлопчиків почув це і сказав: «Ти повинен взяти свого брата на гру, Ендрю». «Але тато, він такий незграбний (GAP)», — відповів Ендрю. «І він весь час плутається».

Обговорювати:

Як відчувається Петрик?

Чому він так відчувається?

Як таке ставлення могло впливати на нього день у день?

Що ви могли б йому сказати, щоб йому стало краще?

Як би відчував себе Петрик зараз, вислухавши всі ваші підбадьорення

Урок 4. Увага, співчуття та співпраця.

Розрахункове година: 30 хв

Метою поля є сприяння усвідомленню позитивного та негативного досвіду; обговорити досягнення домовленостей про гідну поведінку.

Розвиток учасників у групах по 4-5 осіб.

Попросіть учасників групи намалювати живу істоту (існуючий чи неіснуючий) і подарувати її вам.

Попросіть членів групи всіх середніх підгруп написати ідеї, лінії спілкування та відносини з іншими, які роблять їхню команду найбільш комфортним середовищем (позитивна поведінка).

Опишіть учасників групи, які не заходять на склад існування, запишіть дії, поведінку та спілкування з товаришем, які не турбуються в своїх командах (негативна поведінка).

Попросіть групу представити результати роботи своїх робіт.

Обговоріть результати та відповіді.

Ця вправа важлива для демонстрації того, що «Статут байдужості» можна порушити в групі (класі). Сама доля скин-учасника розробки Хартії є запорукою того, що учасники (діти) ознайомляться з цими правилами.

Урок 5. Творче вирішення конфліктних ситуацій.

Розрахункове година: 15 хв

Справа в тому, що подивіться лише на конфлікт для дворянства.

1. Прочитайте оповідання «Обдурений вовк».

Ліс був моїм домом. Я в ньому жив і доглядав за ним. Я намагався помститися йому в чистоті й порядку. Але чомусь, прибираючи залишки чужого сміття, я почув крокоди. Я поповз по дереву, помахав деревом кошиком, ідучи стежкою. Мене одразу глянуло на це видовище, ніби вона була чудово одягнена — вся була вдягнена серцем і зв'язала голову, ніби не хотіла, знали. Природно, я подолав шлях, бажано переписую, що за біса. Я запитав, хто вона і звідки.

Дівчина підняла ніс і перезріла до бабусі. Тоді вона звинуватила цукерку з кошика, поклала її в рот і скинула обгортку. Просто уяви! Огидно, що дівчина прийшла до мене в лисиці без дозволу і хаміла мене. А зараз в моєму домі сміття! Я віришів у пошуках віскомеризму.

Я побігла до бабусі. Якщо я побив стару, я розумний, я знаю її. У кількох роках я допоміг їй позбутися Кріса. Якби я пояснив, що стану, я не дочекаюся, щоб допомогти її онуку. Бабуся почала ховатися під ліжку, поки я не подзвонила.

Коли прийшла дівчина, я запросив її в спальню, вона лежала в ліжку, одягнена як бабуся. Вона зайшла і вщипнула мене за руку, сказавши, що в

мене великі вуха. Попередня образа мене не покинула, і прекрасніше, але красивіше, скільки ще зробити, це скажімо, як чудово пахнути, як красиво.

Проте перемога так само різко відобразилася на моїх очах. Оскільки я втомився контролювати свої почуття, я проігнорував образу і пояснив, що піднявся сморід хулігана, який прекрасніше інтелекту. Але слова про напад мене не сильно зашкодили. Вона щось сказала про мої чудові зуби. І тут я зазнав невдачі. Я знаю, що мені потрібно контролювати себе та керувати ситуацією, інакше я більше не можу виплеснути свій гнів. Я схопився з ліжка і закричав: "Вони можуть допомогти мені з'їсти тебе, люба!"

Не один вовк дівчину не з'їсть. Зичайно, я не можу боротися з його є. (Якщо у вас є смак до співу, це буде несмачно). Все, чого я хочу, це налякати мене. Але одержима дитина почала кружляти по дому і повторювати. Я гнався за нею, думаю, ну ловлю, можу заспокоїтися.

Раптом двері відчинилися — на порозі величезний лісоруб із сокирою вірос. Я знаю, що потрапив у біду, і вийшов через вікно з будки. Але це ще не закінчено. Моя бабуся не розповіла всю історію до кінця дня. Задовго перед усім інцидентом ходили чутки, що я хворий і не в безпеці. Тепер усе менше вібрує. Можливо, дівчина жила дуже добре і щасливо, але я точно ні.

2. Обговоріть:

- Що за казка?
- Попросіть когось коротко розповісти історію про Червону Шапочку.
- Спробуйте подивитись, як з «Червоного капелюшка» з'являється «Лжеовк» і як поєднується сморід.

3. Сформууйте з учасників два кола: внутрішнє коло дивується назовні, а останнє коло дивується посередині, так що все зверху. Учасник внутрішнього колу з учасником кільцевого кола за один прийом їжі. Для живлення шкіри ви заохочуєте нове коло зміщення одного учасника вліво, а на шкірі з'явиться новий партнер. Харчування навчають учасників як внутрішнього, так і колу покликання. Щодо харчування шкіри, заохочуйте учасників поділитися своїми думками:

Які у вас враження від Червоної Шапочки з оригінальної казки? (зміна партнерів)

Які ваші враження від вовка з оригінальної казки? (зміна партнерів)

Які ваші враження від вовка з оригінальної казки? (зміна партнерів)

Як ви думаєте, чому ви так поводитися з вовком з оригінальної казки? (зміна партнерів)

чому в сьогоднішній оповіданні вовк вирішив дати дівчинці урок? (зміна партнерів)

Що робить вовк, коли вже не може контролювати свою лютість? (зміна партнерів)

ти віриш вовку? (зміна партнерів)

Якщо ваше ставлення до вовка змінилося, то чому? (зміна партнерів)

Як би ви ставилися до вовка, якби ми тільки почули його позицію? (зміна партнерів)

згадайте момент, коли ваша думка відрізнялася від позиції мами, тата чи іншого дорослого, який вам не байдужий (зміна партнерів)

чи можете ви пригадати випадок (з власного життя чи зі слуху), коли ворог перетворився на друга? Як це виникло?

Підсумовуючи: у конфліктній ситуації кожен з її учасників має свої погляди. Ми часто переконуємося, що одна сторона конфлікту (зазвичай ми самі) відстоює єдино правильну й правильну позицію, а позиція інший сприймається як неправильна та погана. Проте здебільшого все не так просто. Щоб вирішити, хто насправді має рацію, а хто винен, важливо розуміти обидві сторони конфлікту.

Урок 6. Розпізнавання та прийняття відмінностей

Орієнтовний час: 15 хв.

Мета: Розвивати чутливість до наслідків упередженості, образ, глузування та інших видів негативної поведінки.

Попросіть учасників закрити очі і виконати цю вправу в повній тиші. Сміятися і розмовляти під час виконання вправи заборонено. Зверніть увагу,

що зараз ви назвете певну групу, а учасники, які вважають себе собою, повинні тихенько піднятися зі стільця, відкрити очі, побачити в очі тих, хто теж встав і сів, заплющив очі.

Важливо: зробити паузу так, щоб учасники, що піднімаються, ненадовго подивилися один в очі і знову сідали на своє крісло.

Встаньте тихо, якщо:

Чи над вами коли-небудь сміялися, дражнили чи обзивали;

ви були останнім, кого ввели в ігрову чи спортивну команду, або ви почувалися покинутими чи вигнаними зі спільного проекту;

вас дражнили чи знущалися тільки тому, що ви дівчина;

над вами чи над ким-небудь, хто вам не байдужий, знущаючись над релігійними уподобаннями;

над вами або тим, до кого ви не байдужі, висміяні чи упереджені до вас через колір вашої шкіри;

Вас дражнили через ваш акцент чи голос, або через те, що ви не вмієте співати.

- ви, у кого з членів вашої родини чи друзів є чиста чи прихована вода;
- чи бачили ви коли-небудь, щоб когось дражнили, обзивали чи знущалися;
- ти хлопчик, і тобі сказали, що ти будеш плакати, проявляти емоції і боятися;
- чи відчували ви колись покинутими, небажаними, наляканими;
- насміялися над вами чи з того, хто вам не байдужий через окуляри, брекети, слухові апарати чи через одяг, ваш зріст, статура, розмір чи форма тіла;
- чи казали вам коли-небудь, що ви погана, невдячна, недобра, нездатна дитина;
- друзі або хтось із дорослих тиснули на вас, пропонуючи зробити те, чого ви не хотіли, а потім пошкодували і соромилися;

- чи соромилися ви коли-небудь за те, що сказали відверто, ділилися з кимось своїми почуттями, страхами, прихованими надіями чи мріями;
- хтось коли-небудь поведився з вами підло, але ви не могли або боялися сказати про це;
- колись ви помітите, як когось ображають, але ви нічого не сказали і не зробили, тому що вам було дуже страшно;
- Ви подумали, що щось неправда, і хотіли висловити свою думку, але ви почувалися ніяково, занадто сором'язливо або надто сором'язливо, щоб щось сказати.

Увійти в обговорення:

- Що ви відчули, виконуючи цю вправу?
- Яка частина була для вас найважчою?
- Що нового ви дізналися про себе? Про інших?
- Що з того, що ви відчули зараз, ви пам'ятаєте?
- Що б ви сказали іншим про цей досвід (що таке бажання взагалі)?

Запропонуйте поділитися своїми поглядами на кожне з цих питань.

Зробіть результат: коли ви встали, це не зробило вас менш поважним і турботливим. Насправді, можливо, у багатьох випадках, коли ви відчуваєте потребу в повазі чи турботі. Дехто зібрав усю свою мужність, щоб піднятися. Кожен із присутніх знає, як ображається, бачити, як когось ображають, і не стане за нього. Проте, можливо, ми забули ці болючі відчуття, бо ховали їх глибоко всередині. Якщо ми згадаємо те, що ми поділилися сьогодні – що ми всі зазнали образів – то, сподіваюся, ми зможемо навчитися дотримуватись правил нашої території та подбати про те, щоб нікого не знущали.

3.3. Результати формувального етапу дослідження.

На формувальному етапі дослідження нами було перевірено ефективність проведеної роботи з протидії булінгу серед учнів середніх і

старших класів закладів загальної середньої освіти. Відповідно, у цьому напрямі ми знову звернулися до соціальних педагогів експериментальних баз дослідження з метою проведення повторного анкетування. Аналіз практики щодо виявлення явища булінгу в експериментальних закладах освіти серед учнів на формуальному етапі дослідження дозволив виявити такі результати:

- спостерігалися рідкі випадки прояву булінгу в місцях закладу освіти, зокрема в їдальні, коридорі, вбиральні, тобто де контроль з боку дорослих був менший або відсутній;
- вербальне знущання знизилося з 70% до 30 % і спостерігалось у формі принизливого обзивання, критика, висміювання;
- фізичне насильство, таке як штовхання, зачіпання, бійки, образливі рухи тіла та міміки обличчя також зменшилося з 30% до 15%;
- однак, мали прояв випадки емоційного (соціального) знущання у формі приниження почуття гідності потерпілого шляхом ігнорування, ізоляції, уникання, виключення;
- Проявів сексуального булінгу не було виявлено після проведеної роботи;
- Знизився відсоток учнів з 25% до 15% які відмічали, що зазнавали утисків саме через расу чи релігію;
- В умовах дистанційного навчання спостерігалось також зниження з 35% до 25 % знущань через Інтернет.

Другим етапом стало проведення повторного анкетування серед учнів середніх та старших класів з особливими освітніми потребами, що презентувало такі результати з кожного питання:

На перше питання «Чи доводилося вам переживати цькування? Якщо так, то де саме і від кого?» 77,27% учнів з ООП ствердили, що їм не довелося за період експерименту переживати цькування. 22,73% дітей зазнали все ж таки цькування в школі від старших учнів чи ровесників, однак цей показник знизився на 27,27% (див. **рис 2.**).

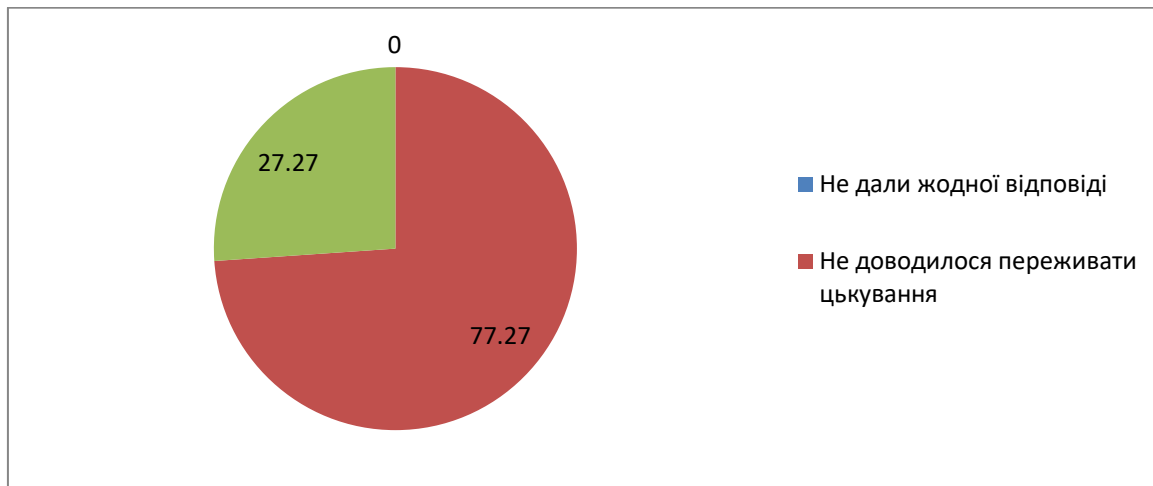

Рис. 2.3. Чи доводилося вам переживати булінг?

Результати анкетування на питання «Що ви відчували, коли над вами вчиняли цькування?» показали такі: біль (9,09%; з різницею у 9,09%), образа (9,09%; з різницею у 9,09%), ненависть до кривдника (18,18%, з різницею у 4,54%), бажання помститися (9,09%), власну слабкість (13,64%), розчарування (13,64%; з різницею у 4,54%). Як бачимо зменшення проявів негативних почуттів у дітей з особливими освітніми потребами. Саме такі результати пов'язано із, в першу чергу, зменшенням проявів цькування в експериментальних базах дослідження, а окрім того, переглядом своїх емоцій, які повинні бути спрямовані на вирішення проблеми, а не на її посилення. Під час цього анкетування з'явилася і інша відповідь респондентів – бажання простити і примиритися (37,31%; з різницею у 4,54%), що свідчить про ефективність роботи, яку було проведено з учнями під час формувального етапу дослідження. Результати опитування представлені діаграмою на рис. 2.4

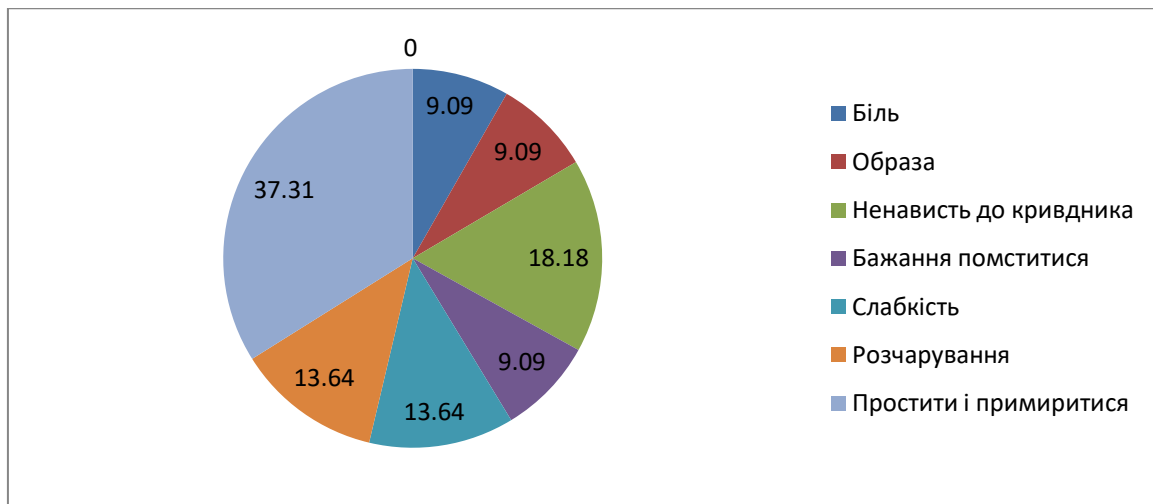

Рис. 2.4. Що ви відчували, коли над вами вчиняли цькування ?

Наступне питання було спрямоване на те, щоб з'ясувати, чи були респонденти коли-небудь самі кривдниками та, чи визнають себе в такій ролі. Учні з особливими освітніми потребами могли відповісти ствердно, негативно, чи обрати варіант «не знаю, чи це було цькування». Порівняно з констатувальним етапом дослідження, учні з особливими освітніми потребами вже почали орієнтуватися, яку саме роль вони виконували по відношенню до інших і мали сміливість відповісти чесно. Тому, збільшилася на 9,09% кількість кривдників, яких спочатку складало 27,27%, а наразі 36,36%. 63,64% учнів категорично відмовилися від подібних припущень, яких збільшилося на 40,91% за рахунок того, що на формуальному етапі діти обирали варіант «не знаю, чи це було цькування» (див [рис. 2.5](#)).

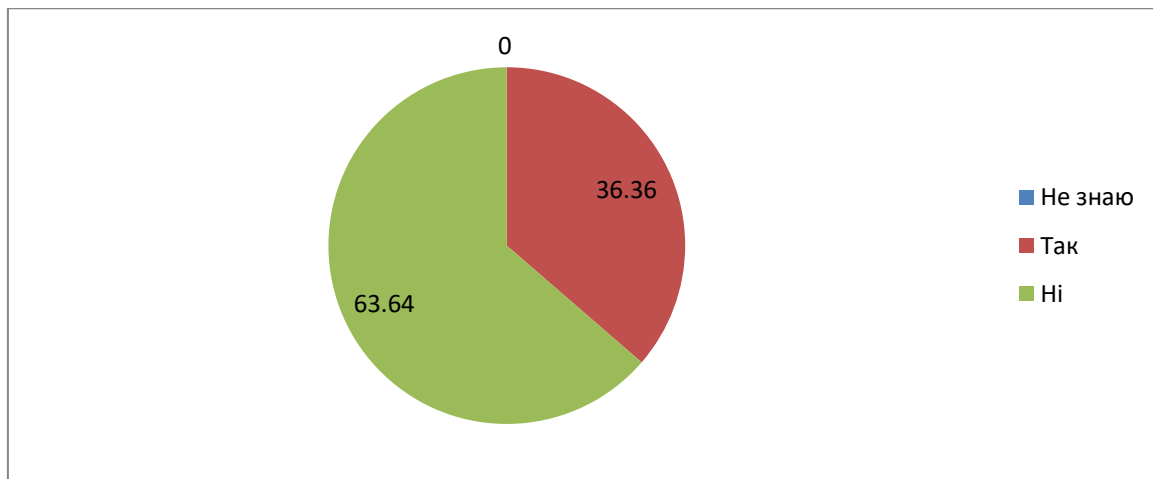

Рис. 2.5. Чи, ви самі коли-небудь чинили цькування над іншими?

На запитання «Якого виду був булінг?» ми не просили дати відповідь, оскільки ця інформація нам була необхідна лише під час констатувального етапу дослідження. Під час формувального етапу дослідження діти почали краще орієнтуватися у видах булінгу і розуміти його прояви. Однак, опитування дало можливість з'ясувати, що більшість респондентів після спостереження цькування почали говорили про це з батьками, психологом, класним керівником, що є позитивною динамікою у цьому процесі. На запитання «У кого б ви попросили допомоги у вирішенні особистих проблем?» учні з особливими освітніми потребами почали обирати не лише батьків (31,82%, з різницею у 13,63%), а й психолога і класного керівника (40,91%, з різницею у 40,91%), друзів (27,27%, з різницею у 0%).

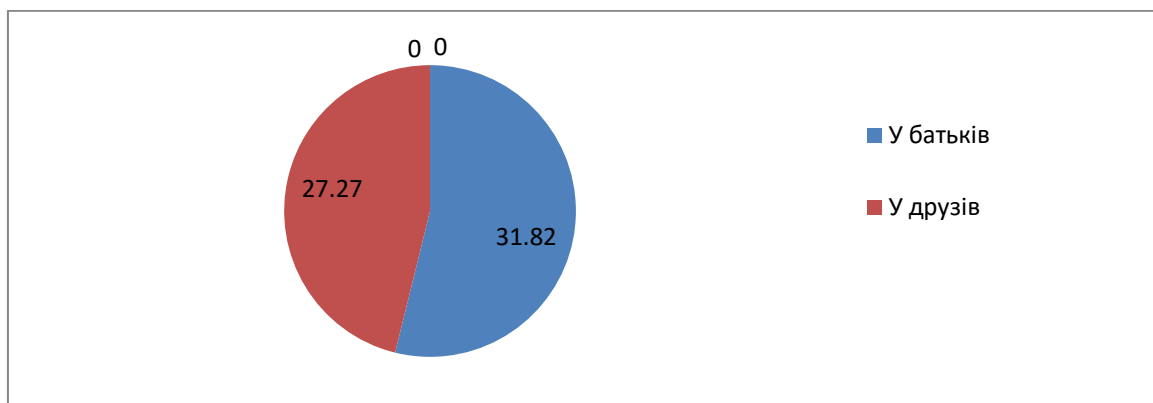

Рис. 2.7. У кого б ви попросили допомоги у вирішенні особистих проблем?

На запитання «Чи гарантує школа дотримання ваших прав?» 54,54% (з різницею у 54,54%) респондентів вважають, що може захистити права своїх учнів, 31,82 (з різницею у 18,18%) погодилися з тим, що інколи це можливо, 13,64% (з різницею у 40,9%) дали негативну відповідь.

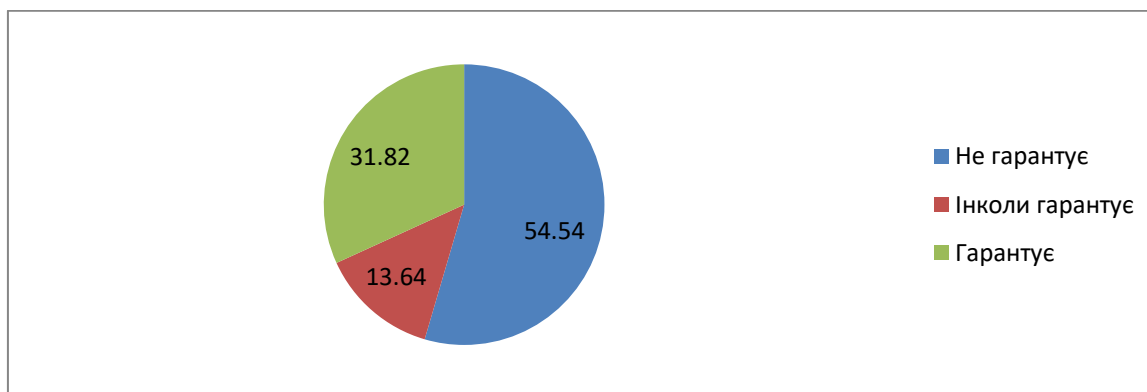

Рис. 2.8. Чи гарантує школа дотримання ваших прав?

Узагальнюючи отриману шляхом опитування інформацію можна зробити висновок, що учні з особливими освітніми потребами почали краще орієнтуватися у питаннях булінгу, ставитися до нього вкрай негативно, розуміти, що конфліктні ситуації повинні вирішуватися мирним шляхом, почали говорити про проблеми цькування не лише з батьками, а й психологом, класним керівником та вважати, що школа може захищати права своїх учнів, що свідчить про позитивну динаміку у цьому процесі та ефективність впровадженої роботи з протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

3.4. Методичні рекомендації щодо запобігання булінгу серед учнів з особливими потребами в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

Вищезазначене стало основою для складання переліку рекомендацій, які ми вважаємо за доцільне впровадити у школах з метою запобігання насильству серед неповнолітніх.

Вчителів та учнів необхідно інформувати про насильство та його наслідки. Особливу увагу слід звернути на «м'які» форми насильства серед неповнолітніх, зокрема його психологічні та економічні форми. Зокрема, провести серед педагогів тренінги з діагностики «легких» форм насильства та реагування на нього, адже саме з них починається формування насильницького стилю поведінки дітей по відношенню один до одного.

Необхідно не тільки коригувати наявні форми поведінки неповнолітніх школярів, а й формувати нові, переважно на власному прикладі, адже самі вчителі іноді дозволяють собі такі прояви психологічного насилля, як порівняння, ярлики, ігнорування почуттів дітей.

Вихователям необхідно навчитися правильно визначати насильство в своїй поведінці та поведінці дітей, щоб сформувати єдине уявлення про існуючу проблему.

Необхідно проводити системну виховну роботу з педагогами щодо формування культури толерантного спілкування, подолання стереотипів викладання, конфліктності та посередництва.

Необхідно ознайомити суспільство із загальновизнаним поняттям «нехтування потребами дитини», яке є ширшим у розумінні проблеми насильства над дітьми.

Необхідно запровадити механізми аналізу ризиків насильства серед неповнолітніх у кожній школі чи ліцеї.

Необхідно розробити план заходів щодо вирішення проблеми насильства та запровадити систему постійного моніторингу випадків насильства серед учнів, виявлення дітей-агресорів, організувати системну роботу з ними спеціалістами, індивідуально та в групах. Залучайте до такої роботи психологів.

Відсутність тактильного спілкування між неповнолітніми призводить до агресивного стилю поведінки, тому в школі необхідно більше проводити командні види спорту.

Вчителю необхідно більше уваги приділяти психосексуальному вихованню дітей, зокрема знайомити учнів із прийнятними способами вираження особистих симпатій.

Необхідно розширити позакласну роботу: різноманітні спортивні змагання, ігри, гуртки правових знань, конкурси та інші заходи, які сприяли б колективному зближенню дітей. Суспільство має докладати максимум зусиль для розвитку творчих здібностей, активності та самореалізації дітей.

Будь-яка розмова з неповнолітнім агресором має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях. Важливо не ігнорувати батьків таких дітей, але таку роботу краще проводити разом із соціальними службами, особливо в разі сімейної кризи. Також необхідна робота з класним колективом, яку слід планувати та реалізовувати відповідно до загальної програми корекції поведінки та допомоги учневі-агресору.

Створити на базі ДНЗ, шкіл алгоритм реагування на випадки насильства серед неповнолітніх, чітко визначити можливі дії, обов'язки та компетенції вчителів та представників адміністрації залежно від наявності, досвіду та професійних навичок психологів та соціальних педагогів для визначення їх ролі. і обов'язки в цьому алгоритмі. Роль вчителя в такому алгоритмі має бути чітко визначена і досить обмежена, вчитель повинен надавати учневі лише первинну психологічну допомогу, а потім передавати її фахівцеві.

Дитині-агресору та потерпілій дитині необхідно отримати професійну допомогу. Необхідно зменшити кількість спроб розв'язання таких задач одним учителем. Алгоритм має враховувати вимоги чинного законодавства та за потреби залучати до внутрішніх ресурсів школи сторонніх спеціалістів – представників у справах дітей, дитячої кримінальної міліції, громадських організацій тощо.

Шкільні механізми запобігання насильству, реагування на нього та систему допомоги учням мають бути розроблені із залученням самих неповнолітніх та з урахуванням їхньої думки. Це підвищить довіру дітей до цих механізмів, забезпечить відповідність запропонованих дій їхнім реальним потребам та очікуванням.

Шкільні психологи та соціальні педагоги мають бути ключовими фігурами в ланцюжку дій щодо запобігання насильству в школі. Це має бути одним із їхніх найважливіших службових обов'язків. Відповідно, вони потребують постійного навчання в цій сфері.

Однією з можливих форм роботи, спрямованої на запобігання шкільному насильству, може бути шкільна медіація – вирішення конфліктів шляхом примирення сторін шляхом пошуку найкращого рішення проблеми, яке задовольняє обидві сторони, якщо сторони хочуть знайти вихід із ситуації. ситуація.

Класні керівники разом з психологами та соціальними педагогами постійно проводять з батьками виховні заходи, під час яких виявляють психологічний вплив насильства на формування особистості дитини, відповідальність батьків за порушення та ігнорування прав дітей.

Запровадити конфіденційні механізми повідомлення про випадки насильства або його виникнення (гаряча лінія; гаряча лінія).

Класні керівники у своїй виховній роботі повинні враховувати рекомендації психологів щодо роботи з агресивними, конфліктними, демонстративними, гіперактивними дітьми. Психологічні працівники повинні залучати таких студентів до тренінгу з розвитку комунікативних навичок, ефективного спілкування, формування навичок наполегливої поведінки.

Проводити системну роботу щодо створення безпечного освітнього середовища в навчальних закладах шляхом впровадження освітніх програм, спрямованих на формування в учнів навичок ненасильницького розв'язання конфліктів. Однією з них є програми «Медіація однолітків» та «Шкільна

служба порозуміння», які дозволяють розвивати в учнів навички співпраці, вибудовувати ефективну систему розв'язання конфліктних ситуацій у школі, створювати безпечне та здорове середовище в дитячих колективах [29, с. 134]. Така робота допоможе знизити рівень агресії в школі, дозволить вирішувати суперечки ненасильницьким шляхом, виключить можливість переходу від конфлікту до насильства.

Проводити системну роботу щодо запобігання насильству в шкільному середовищі. Роботу з попередження насильства слід проводити за такими ілюстративними напрямками.

- 1) «Правове виховання» учнів та батьків, зокрема: ознайомлення батьків із нормативно-правовими актами, що регулюють батьківські обов'язки та відповідальність за невиконання, ознайомлення батьків та учнів з відповідальністю за насильство над дітьми;
- 2) проведення анонімного опитування учнів та їх батьків з метою виявлення проблеми насильства;
- 3) моніторинг ситуації на дитячих майданчиках та в місцях спілкування дітей, у неблагополучних сім'ях;
- 4) проведення батьківських зборів з питань сімейного виховання;
- 5) проведення інтерактивних занять, тренінгів для всіх учасників навчально-виховного процесу;
- 6) проведення інструктажів для учнів щодо дій у випадках насильства.

Залучати учнів до виховно-профілактичних заходів, які базуються на:

- 1) розвиток культури мирного та конструктивного вирішення конфліктів;
- 2) співпраця (учні освоюють навички конструктивної взаємодії та побудови довірчих стосунків один з одним);
- 3) формування толерантності (учні вчаться сприймати і поважати різницю між людьми в результаті відмінності цінностей і понять);

4) навички позитивного емоційного прояву себе (учні вчатьса самоконтролю та неагресивному вираженню своїх почуттів);

5) навички мирного врегулювання конфліктів (неповнолітніх школярів навчають навичкам вирішення суперечок з урахуванням обопільних інтересів сторін та підтримання дружніх відносин);

6) запобігання насильству серед неповнолітніх [8].

Заходи профілактики насильства спрямовані на попередження випадків різних видів насильства щодо дітей та зменшення негативних факторів та обставин, через які може виникнути насильство.

Деякі з найпоширеніших шкільних заходів для запобігання насильству серед неповнолітніх учнів:

- 1) виховні години та бесіди;
- 2) лекції;
- 3) тренінги;
- 4) заняття з елементами навчання;
- 5) круглі столи;
- 6) рольові ігри;
- 7) уроки гарної поведінки тощо.

Дослідження також проводило заходи щодо запобігання насильству в шкільному середовищі.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі магістерського дослідження «Організація роботи з протидії булінгу в загальноосвітніх установах середньої освіти з інклюзивною освітою» представлені основні види та форми виховної роботи з протидії булінгу в класах з інклюзивною освітою, технології реагування шкільного персоналу на встановлені факти булінгу. Знущання в інклюзивному освітньому середовищі, виділено результати формуючого етапу дослідження. За результатами дослідження розроблено методичні

рекомендації щодо профілактики булінгу серед учнів з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому закладі з інклюзивною освітою.

Існує 10 видів діяльності щодо запобігання знущанням та форми просвітницької роботи щодо запобігання цьому явищу, такі як: лекції, організація конкурсів, фестивалів, акцій, клуби юридичних знань, лекції (фільми, відео) юридичних знань, індивідуальна робота, виховна робота, тренінги, організація консультаційних пунктів з урахуванням навчальних закладів.

Запроваджено роботу з учнями, які стали жертвами знущань, батьками та вчителями відповідно до методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України (№ 1/11-5480 від 18.05.2018р.):

Розроблена система занять представлена у процесі серії зустрічей зі студентами з особливими освітніми потребами, цілями, завданнями, результатами навчання.

Результати формуючого етапу дослідження показали, що учні з особливими освітніми потребами стали краще орієнтуватися у знущаннях, ставитися до них вкрай негативно, розуміти, що конфліктні ситуації потрібно вирішувати мирним шляхом, почали говорити про знущання не лише з батьками, а й з батьками. Також куратори психологи вважають, що школа здатна захистити права своїх учнів, що свідчить про позитивну динаміку в цьому процесі та ефективність роботи по боротьбі з булінгом у загальноосвітніх закладах середньої освіти з інклюзивною освітою.

ВИСНОВКИ

1. У ході теоретичного дослідження проблеми організації роботи з протидії булінгу в загальноосвітніх установах середньої освіти з інклюзивною освітою феномен «шкільний булінг» розглядається як усвідомлені, навмисні та навмисні дії з наміром заподіяти шкоду, викликати страх, загрожуючи подальшою агресією; характеризується найпоширенішими типами: фізичним, психологічним (емоційним), сексуальним, економічним, духовним. Аналізується цілісна система зовнішніх факторів, що визначають насильство на макро- та мікрорівні, та внутрішніх детермінант (індивідуально-психологічні особливості дитини, гендерні фактори, проблеми психічного та фізичного здоров'я). З'ясувалося, що об'єктами цькування насамперед є ті студенти, які відрізняються від своїх однолітків, зокрема: фізичними та психічними розладами, особливостями поведінки. Щодо профілактики насильства в умовах загальноосвітніх шкіл з інклюзивною освітою було визначено, що педагогічна діяльність превентивної спрямованості має важливе значення. Серед основних напрямів профілактики актуальним є пошук способів організації роботи з боротьби з булінгом у загальноосвітніх установах середньої освіти з інклюзивною освітою.

2. Результати аналізу практики показали поширеність булінга у загальній середній освіті у різних його формах як серед дівчаток, і серед хлопчиків, особливо у підлітковому віці. Найчастіше знущання спостерігалися у класах з інклюзивною освітою. Найчастіше фізичним та моральним переслідуванням зазнавали студенти з особливими освітніми потребами. Крім того, була ще одна тенденція, що самі злочинці часто були учнями з особливими освітніми потребами (включно з розумовою відсталістю, труднощами у навчанні, гіперактивною поведінкою), які намагалися відстоювати свою думку, привертати увагу, висловлювали протести. Проте діяльність вчителів та шкільних психологів у цих ситуаціях

вимагала пошуку шляхів активної виховної та профілактичної роботи з організації булінгу у загальноосвітніх закладах середньої освіти з інклюзивною освітою, зокрема серед учнів із особливими освітніми потребами.

3. Основні напрямки організації роботи з протидії булінгу в загальноосвітніх установах середньої освіти з інклюзивною освітою, що включають види, форми виховної роботи та систему занять із учнями з особливими освітніми потребами. Серед основних форм роботи лекційна робота, організація конкурсів, фестивалів, акцій, клуби юридичних знань, лекції (фільми, відео) юридичних знань, індивідуальна робота, виховна робота, тренінги, організація консультаційних центрів з питань права. база учбових закладів. Розроблена система занять реалізується в процесі серії зустрічей зі студентами з особливими освітніми потребами та представлена цілями, завданнями, змістом та результатами навчання.

4. Результати формуючого етапу дослідження показали, що учні з особливими освітніми потребами стали краще орієнтуватися у феномен знущань, ставитися до нього вкрай негативно, розуміти, що конфліктні ситуації потрібно вирішувати мирним шляхом, стали говорити про знущання не тільки з батьками, а також психологом, класним керівником і вважають, що школа здатна захистити права своїх учнів, що свідчить про позитивну динаміку в цьому процесі та ефективність виконаної роботи у загальноосвітніх установах середньої освіти з інклюзивною освітою.

За результатами аналізу практики, були поодинокі випадки знущань у місцях освітніх установ, де контроль з боку дорослих був меншим або відсутнім; словесні образи знизилися на 40% (з 70% до 30%); прояв фізичного переслідування також зменшився на 15% (з 30% до 15%); в умовах дистанційного навчання також відбулося зниження на 10% (з 35% до 25%) кібербулінгу. Результати формуючого етапу дослідження свідчили ефективність вибраних способів організації роботи з протидії булінгу в загальноосвітніх установах середньої освіти з інклюзивним освітою.

Перспектива подальших досліджень – розробка моделі організації роботи з протидії булінгу у загальноосвітніх установах середньої освіти з інклюзивною освітою.